

TARTALOMJEGYZÉK

	oldal
MEDITÁCIÓ	
Ittzés János igemagyarázata	1
TANULMÁNYOK	
Luther Márton: Az igazi egyház	5
Weltler Sándor: Reformáció — 1991	8
Friedrich Károly: Reményik Sándor 1890–1941	17
Ferdinánd István: A magyar filozófia atyja	27
KÖSZÖNTÉS	
id. Kendeh György nyolcvan éves	30
FÓRUM — a ZSINAT	
Herényi István: A zsinatról	34
Boleratzky Loránd: Töprengés egy zsinati nyilatkozaton	39
Ittzés Gábor lemondó levele	41
Dóka Zoltán: Ajánlás (Előzetes tájékoztatás)	42
LEVELESLÁDÁBÓL	
Paraszky Gyula dr. az Országos Felügyelő szózatáról	45
TARTALMI ÖSSZEFOGLALÓ MAGYAR — ANGOL — NÉMET NYELVEN	48
AZ ORDASS LAJOS BARÁTI KÖR KIADVÁNYAIRÓL	

KERESZTYÉN IGAZSÁG

Az ORDASS LAJOS BARÁTI KÖR negyedévi folyóirata

Új folyam 13. szám — 1992. Tavasz.

Főszerkesztő: BOTTA ISTVÁN (Tel.: 1-835-092)

A szerkesztőbizottság tagjai: DÓKA ZOLTÁN, ITTZÉS GÁBOR, ITTZÉS JÁNOS,
ID. MAGASSY SÁNDOR

Felelős kiadó: ID. KENDEH GYÖRGY (Tel.: 1-662-523)

Jelen számért felelős: BOTTA ISTVÁN főszerkesztő

Szerkesztőség és Kiadóhivatal: 1114 BUDAPEST, Bocskai út 10.

Egyes szám ára: 50,- Ft; évi előfizetési díj: 200,- Ft; külföldre 10 DM.

Csekkszám: ORDASS LAJOS BARÁTI KÖR — BUDAPEST — OTP XI. ker. 529-8145-2

Készült: a PATE Sokszorosító üzemében, Keszthely

Felelős vezető: ZSOLDOS GÁBOR

HU ISSN 0865-2163

Törzsszám: 42/92.

Példányszám: 900

Engedélyszám: III/EL/20/1989.

ISTEN ÁLDOTTA BÜJTI ELCSENDESEDÉST ÉS A FELTÁMADOTT JÉZUS KRISZTUSBA
VETETT DIADALMAS HÚSVÉTI HITET KÍVÁN MINDEN OLVASÓNAK AZ ORDASS LAJOS
BARÁTI KÖR ELNÖKSÉGE ÉS A KERESZTYÉN IGAZSÁG SZERKESZTŐSÉGE

MEDITÁCIÓ

ITTZÉS JÁNOS

HALLGATÁS ÉS CSEND

Részletek egy Mt 15,21-28 alapján tartott igehirdetésből, amely a kőszegi gyülekezetben hangzott el 1991. február 24-én, Reminiscere vasárnapján

"Jézus azután elment onnan, és visszavonult Tirusz és Szidón vidékére. És ekkor egy kánaáni asszony, aki arról a Könyvékről jött, így kiáltott: "Uram, Dávid Fia! Könyörülj rajtam! Leányomat kegyetlenül gyöttri a gonosz lélek!" Jézus azonban nem válaszolt neki egy szót sem. Erre odamentek hozzá tanítványai, és kérték: "Bocsásd el, mert kiáltoz utánunk." De ő így felelt: "Én csak Izrael házának elveszett juhainhoz küldettem, másához nem." Az asszony pedig odaérve leborult előtte, és ezt mondta: "Uram, segíts rajtam!" Jézus erre így válaszolt: "Nem jó elvenni a gyermekek kenyerét, és odadobni a kutyáknak." Az asszony azonban így felelt: "Úgy van, Uram! De hiszen a kutyák is esznek a morzsákból, amelyek uruk asztaláról hullanak." Ekkor így szólt hozzá Jézus: "Asszony, nagy a te hited, legyen úgy, amint kívánod!" És meggyógyult annak leánya még abban az órában."

Máté evangéliuma 15, 21-28.

Úgy gondolom, hogy a böjttben járó gyülekezet számára van ennek a történetnek egy olyan vonulata is, amelyről csak ritkán vagy egyáltalán nem szoktunk beszélni. Így nevezem ezt most: Jézus csendje.

Szószátyár korunkban meghökkentő lehet sokak számára, hogy Jézus hallgat. Nem mindig úgy informálja környezetét, hogy beszél. Most hallgatása mond sokat. Bár félre is érthető talán. Nem is látunk egészen világosan a mélyére. De tény az, hogy Jézus csendben van.

Milyen izgalmas kérdés ez a böjti időszakban járó és élő keresztyének számára: tudunk-e csendben lenni? Milyen sok áldás fakadna abból magunk és mások számára is, ha meghallanánk a csendre vágyódó szívek, köztük a mi szívünk reménykedő, vágyódó sóhajait. Böjttünk áldott gyümölcsei érlelődhetnének akkor, ha mi is keresnénk a csend alkalmait. Keresni kell ezeket az alkalmakat, mert olyan sokszor képtelenek vagyunk csendben lenni. Nem is viseljük el könnyen a csendet, mert önmagunkkal szembesít, mert valaki megszólal talán, s vádolni kezd, számonkéri a múltat, gyötör a jelennel és megkérdőjelezi a jövőt.

MEDITÁCIÓ

Pedig ez a történet Jézus hallgatásával arra is int most bennünket, hogy próbáljunk mi is csendben lenni. Olyan csendben, amikor megszólalhat az Isten... Olyan csendben, amikor elnyugszanak a szív és lélek viharai, mennydörgései is megszűnnek, elhallgatnak emberi vágyaink és kívánságaink, talán már imádságaink sem öltenek testet szavainkban, és akkor, mint Illés élményében (1Kir 19,9-12), a szelíd csendben halkan megszólalhat maga az Isten.

Vajon nem azért vagyunk-e olyan sokszor elesettek, bizonytalanok, tanácstalanok, nem azért veszítjük-e el olyan gyakran hitünket és reménységünket, mert nem ismerjük a lélek csendjét, amelyben Isten szelíd szava is hallhatóvá válik? Keresni kell ezt, hiszen életünk küzdelmeinek tankjai dübörögnek bennünk, és frontvonallá teszik minden percünket, ha nem vigyázunk. A lélek csendjéért küzdeni kell, alkalmát és lehetőségét meg kell teremtenünk. Vigyázzunk, önmagunktól és másoktól való félelmeink miatt ne meneküljünk ettől a csendtől! Hadd kérjem, hadd javasoljam Testvéreimnek: törekedjetekek a lélek csendes perceit megkeresni és megteremteni. Érdemes, hiszen nagy dolgok történhetnek ebben a csendben...

Jézus hallgatása, Jézus csendje kezdete egy nagy áttörésnek. Jézus változtat véleményén! Az ember Jézus első kimondott szavával szemben cselekszik az Isten engedelmes Fia! Átlépi a korlátokat, amelyeket zsidó és pogány közé vert a régi törvény szigora. A csendben Isten keze alá hajlik fiúfi engedelmisséggel, és Isten irgalma immár határtalanul árad szívéből, szavai nyomán élet újul. Segít, meghallgatja a hozzá fordulót.

Milyen más a tanítványok csendje. Ők csak azt akarják, hogy botrány ne legyen. "Engedd el, mert kiabál utánunk!" Felveri a környéket, felhívja ránk a figyelmet. Egy ellenséges pogány környezetben ez nem biztonságos. Jézus csendjében más gyümölcs érlelődik. A segítség, az irgalom szava is mozdulata.

Döbbenetes, hogy Jézus, kimondott szava után kész azt felülbírálni, és másként cselekedni. Abban a csendben lehet a magyarázata ennek. Hiszen csendje nem a tétlenség ideje; nagy harcok és küzdelmek eshetnek ott. Ez az igazi nagy küzdelmek ideje. Baj van akkor, ha keresztyén életünk küzdelmei mindig látványosságnak számítanak és közönség előtt folynak. Színház-zá lesz életünk. A mély élet-halál küzdelmek körül mindig nagy a külső csend. Ott nincs hangoskodás, magunk mutogatása, sebek zajos nyalogatása, handabandázás. Ott csend van. Mert a csend mélységében küzd értünk Isten, és formálja ki rajtunk gyermekeinek arcvonásait.

Vagy talán éppen ettől félünk leginkább? S ez a mi bajunk? Foggal, körömmel ragaszkodunk kimondott szavainkhoz, tetteinket mi magunk akarjuk igazolni végképp és végérvényesen. Pedig csak azt nem merjük bevallani, talán önmagunknak sem?, — hogy változni és változtatni kellene. Isten ellen is így és ezért harcolunk. A lélek csendjében szűkölködünk, és ez lesz ítélet-

MEDITÁCIÓ

té rajtunk, mert abban a csendben meggyőzhetné szívünket az Isten, hogy nekünk kell változni, és nem öneki. Jaj lenne nekünk, ha Isten megváltozna! És jaj lesz nekünk, ha mi nem változunk! A csendben vehetné munkába Isten a hajlékonyá tett tanítványi lelket. Az ilyen lélek és szív kész arra, hogy minden pillanatban odafüleljen Isten friss üzenetére, hogy szárnyalóvá, Ődévé, engedelmes gyermekivé lehessen keresztyénségünk. De ehhez csend kell.... És a csendben megszólaló imádság és kívánság: Szólj, Uram, hallja a te szolgád!

Mi még igazán csendben sem tudunk lenni! Csendjeink nagy nyomorúsága az, hogy azok vagy csak szótlanságok, hallgatások, vagy pedig telve vannak önigazoló szölamainkkal. Pedig ez a csend arra való lenne, hogy megigazuljon benne, igaznak bizonnyuljon benne előttünk az Isten. Hogy meggyőzzön, megint neki van igaza.

.....

Ennek a történetnek több rétege van. Biztat bennünket a kitartó imádkozásra, és jól tesszük, ha meghalljuk ezt a biztatást. Arra is int, hogy másokért is könyörögjünk a meghallgatás reménységével és bizonyosságában, és jól tesszük, ha komolyan vesszük ezt az intését. De böjt csendjében mindenek felett arra biztat, hogy keressük a lélek csendjét, hogy megszülethessen, életre kelhessen szívünkben Jézus indulata.

Az ilyen csend gyógyító csend. Csatazajos korunkban, amikor marakodások, békétlenségek, háborúskodások és igaztalan vádaskodások verik fel a lélek nyugalmát, nem magától értődő a lélek csendje. De megkereshetjük, és alkalmat teremthetünk rá. Ezt megtehetjük.

A csend, Jézusé: az újjászülető lélek csendje, az engedelmes tanítványságot szülő csend. Áldás lenne mindannyiunkra, ha böjtünkben elfogadnánk Istentől ezt az ajándékot. Mert ez a csend, a Lélek csendje, az Isten csendje. Ámen.

A keresztfához megyek,
Mert máshol nem lelhetek
Nyugodalmat lelkemnek.
Ott könnyárban leborulok,
Bünterhemtől szabadulok,
Hol a büntelen szenved.

Az igazi Egyház

Luther reformátori harca mindvégig kétfrontos harc volt. Szemben állt egyfelől a római egyházzal, másfelől a rajongókkal. E kétirányú küzdelem jellemzi az egyházzal szembeni tanítását is. A római pápaság a maga hierarchikus struktúráját isteni jogú üdvintézménynek tekintette, amelynek elismerése alapfeltétele annak, hogy valaki az igaz egyházhoz tartozzék. Viszont e masszív, eldologiasított egyházfogalommal a rajongók egy a tapasztalati egyházon túli, ideális egyház képét állították szembe, amely lényege szerint láthatatlan és nincs köze a látható, tökéletlen, bűnös történeti egyházhoz. Ez az elszellemisített, történetietlen egyházfogalom mindmáig jellemzője a rajongó, szektás kegyességnek. Következetlenségét mutatja, hogy képviselői önmagukat mégis a "láthatatlan egyház" megjelenítőinek tekintik.

A lutheri egyházfogalom szemben áll mind a pápaság, mind a rajongók egyházképével. De nem jelent "arany középutat" a kettő között. Sőt a lutheri teológia felől nézve amazok, minden mélyreható ellentétük ellenére, egy töről fakadnak. Nevezetesen: az egyház lényegét mindkettő valami emberi minőségben, magatartásban ragadja meg. A lutheri teológia viszont abban látja az egyház lényegét, amit benne Isten cselekszik.

Mármost Luther — Isten értünk való cselekvésének központi helyén, Krisztus keresztjén — felismerte, hogy Isten mindig rejtve cselekszik. Gyengeségbe rejti erejét, gyalázatba dicsőségét. Ezért a cselekvő Isten jelenlétét semmiféle emberi képesség nem tudja észlelni, megragadni, egyedül a Szentlélek által ébresztett hit.

Ha tehát az egyházat nem az ember, hanem Isten cselekvése teszi egyházzá, akkor nyilvánvaló, hogy maga az egyház is — "látható" történeti és "láthatatlan" lelki vonásaival együtt — "elrejtett" valóság és mindenestül a hit tárgya. Egyedül a hit ismeri fel azokat az "ismertetőjeleket" (notae ecclesiae), amelyek Isten és az ő népe, "az igazi egyház" jelenlétét hirdetik.

Luther többször is összefoglalta ezeket a jeleket. Részben kritikaként Róma és a rajongók felé, részben lekipásztori szándékkal, bátorításul a reformáció hívei felé. A legnevezetesebb ilyen összefoglalás az 1539-ben kiadott "A zsinatokról és az egyházzal" című iratában található. Itt az egyház hét ismertetőjelét sorolja fel: az ige, a keresztség, az úrvacsora, a kulcsok hatalma, az egyházi szolgálat, az imádság és a "szent kereszt", vagyis a Krisztusért való szenvedés kegyelmi ajándéka.

A következőkben Luther fenti iratából az egyház jeleiről szóló részt közöljük, éspedig abban a kivonatos formában, ahogyan 50 évvel ezelőtt a Keresztyén Igazságban megjelent. Meglepő, hogy az akkori szerkesztő nem indokolja a közlést.

Egyszerűen közreadja Luther jelzéseit, hogy a hatalmi struktúrába görcsösen kapaszkodó hierarchia mozdíthatatlansága és a rajongók hatalomvágyó agresszivitása között merre visz "az igazi egyház" útja.

Ma sem szükséges az indoklás.

DÓKA ZOLTÁN

LUTHER MÁRTON

AZ IGAZI EGYHÁZ

Először arról ismerhető meg a keresztyén szent nép, hogy nála van Isten szent Igéje. Ez a fődolog és főszentség, amelyről a keresztyén nép szentnek neveztetik. Mert Isten Igéje szent és megszentel mindent, amihez hozzáér, sőt ez maga Istennek szentsége (Róm. 1, 16; I. Tim. 4, 5). Mert maga a Szentlélek vezet, keni fel, szenteli meg az Egyházat, vagyis a keresztyén szent népet. — Mi azonban a külső igéről beszélünk, melyet emberek, én vagy te szájjal (élőszóval) hirdetünk. Ezt Krisztus hagyta hátra, mint külső jelet, amelyről Egyházát, vagyis a keresztyén szent népet e világban meg lehessen ismerni. Ahol tehát hallod vagy látod, hogy ezt az Igét hirdetik, hiszik, vallják és a szerint cselekszenek, ott ne legyen kétséged, mert ott bizonyára jelen kell lennie az "ecclesia sancta catholica"-nak, keresztyén szent népnek, még ha kevesen is vannak belőle. Mert Isten Igéje nem tér vissza üresen hozzá (Ésaiás 55, 11), hanem legalább a szántóföld negyedrésze az övé kell, hogy legyen. És ha már más jele nem is volna, ez magában is elegendő lenne annak igazolására, hogy ott keresztyén szent népnek is kell lennie. Mert Isten Igéje nem lehet Isten népe nélkül, viszont Isten népe nem lehet Isten Igéje nélkül.

Másodszor megismerhető Isten népe, vagyis a keresztyén szent nép a keresztség szentségéről, ahol azt Krisztus rendelése szerint helyesen tanítják, hiszik és használják. Mert ez is nyilvánvaló jel, drága szent dolog, amellyel Isten népe megszenteltetik. Ez a Szentlélek által való, újjászületésnek a szent fürdője, melyben megfürödve, a Szentlélek lemossa rólunk a bűnt és a halált, mintegy az Isten bányájának ártatlan szent vérével. Ahol ezt a jelet látod, tudjad, hogy ott bizonyosan kell lenni Egyháznak, azaz keresztyén szent népnek, — nem tévesztetve meg attól, hogy ki az, aki keresztel. Mert a keresztség nem a keresztelőé, nem is neki adatott, hanem a megkeresztelendőé, akinek Isten szerezte és adta, ami-

képen Isten Igéje sem a prédikálódé (kivéve, ha maga is hallgatja és hiszi), hanem a tanítványé, aki azt hallja és hiszi, — neki adatott.

Harmadszor megismerhető Isten népe az oltári szentségről (úrvacsoráról), ahol azt Krisztus rendelése szerint helyesen nyújtják, hiszik és fogadják. Mert ez is nyilvánvaló jel és drága szent dolog, melyet Krisztus örökségül hagyott, hogy népe általa megszentelődjék és nyilvánosan is megvallja, hogy Krisztus népe, amint azt az Igével és keresztséggel is teszi. Ne zavarjon meg az, hogy szent-e az az ember, aki ezt neked nyújtja. Mert a szentség nem azé, aki nyújtja, hanem akinek nyújtatik. Ahol tehát azt látod, hogy ezt a szentséget helyesen nyújtják, légy meggyőződve, hogy ott Isten népe van. Mert amint főntebb az Igéről mondtuk: ahol Istennek Igéje van, ott Egyháznak is kell lennie, — éppen úgy: ahol keresztség és az úrvacsora szentsége van, ott Isten népének is kell lennie és viszont. Mert ilyen szent dolgai nincsenek másnak, csak Isten népének; egyedül ő adja, használja és vallja ezeket, még ha vannak is közte egyes hamis és hitetlen keresztyének; de ezek nem szüntetik meg Isten népének szent voltát.

Negyedszer megismerhető Isten népe, vagyis a szent keresztyének a kulcsok hatalmának gyakorlásán, amit Krisztus Máté 18, 15–16-ban rendelt, hogy ahol egy keresztyén vétkezik, megbüntessék, ha pedig nem javul meg, megkötöztessék és kirekesztessék; de ha megjavul, feloldassék. Ez a kulcsok hatalma. A kulcsok használata kétféle: nyilvános és különös (személy szerinti). Ahol tehát látod, hogy a bűnököt megbocsátják, vagy egyes személyekben büntetik, akár nyilvánosan, akár magán úton, tudjad, hogy ott Isten népe van. Mert ahol nincs Isten népe, ott nincsenek kulcsok sem, és ahol kulcsok nincsenek, ott nincs Isten népe sem. De ne akadj fenn a pápa két kulcsán. Mert a kulcsok hatalma nem a pápáé, hanem az Egyházé, vagyis Krisztus és az Isten népéé, azaz a keresztyén szent népe e világon mindenütt, ahol keresztyének vannak. Amint a keresztség, úrvacsora és Isten Igéje sem a pápáé, hanem Krisztus népéé.

Ötödször arról ismerhető meg az Egyház külsőleg, hogy egyházi szolgákat avat és hív el, vagyis hivatalokat tölt be. Mert szükség van püspökökre, gyülekezeti lelkészekre vagy igehirdetőkre, akik a fent említett négy szent dolgot nyilvánosan is nyújtják és gyakorolják, az Egyházért és annak nevében, sőt Krisztus rendeléséből, amint szt. Pál mondja (Efez. 4, 11); Ő adott némelyeket apostolokul, evangélistákul, tanítókul, kormányzókul stb. Mert az egész tömeg ezt nem teheti, hanem egyre kell rábízni. Ahol tehát ezt látod, légy bizonyos, hogy ott Isten népe, keresztyén szent nép van. És amint már fentebb az isteni üdvjavaknak négy részénél mondtuk, úgy itt se kérdezd, hogy ki és milyen az, aki ezt neked adja, vagy a hivaltalt bírja. Mert mindez nem annak adatott, akié a hivatal,

TANULMÁNYOK

hanem annak, aki azt a hivatal útján kapja. Mert nem az övé az, amit mond vagy tesz, hanem Krisztus, a te Urad és a Szentlélek mondja és cselekszi mindazt, feltéve, hogy megmarad a helyes tanításnál és cselekvésnél. De nyilvánvaló bűnöket (t. i. a hivatal viselőinél) az Egyház nem tűr és nem is tűrhet.

Hatodszor megismerhető a keresztyén szent nép külsőleg az imádkozásról, Istennek dicsőítéséről és a hálaadásról. Mert ahol látod és hallod, hogy a Miatyánk-ot imádkozzák és imádkozni tanítják, zsoltárokat és vallásos énekeket énekelnek Isten Igéje és a helyes hit szerint, — továbbá, ahol nyilvánosan foglalkoznak az (apostoli) Hitvallással, a tíz parancsolattal és a kátéval, ott légy bizonyos, hogy Istennek keresztyén szent népe van. Mert az imádság is egyike azoknak a drága szent dolgoknak, amelyek mindent megszentelnek.

Hetedszer külsőleg megismerhető a keresztyén szent nép a szent keresztről, vagyis, hogy el kell szenvednie minden nyomorúságot és üldöztetést, mindenféle kísértést és bajt az ördög, a világ és a test részéről; el kell viselnie belső szomorúságot, félelmet, rettegést, külső szegénységet, megvetést, betegséget, gyengeséget, hogy így hasonlóvá legyen fejéhez: Krisztushoz. És mindennek az oka egyedül az, hogy erősen ragaszkodik Krisztushoz és Isten Igéjéhez és így Krisztusért szenved: Boldogok, akik érettem üldöztetést szenvednek (Máté 5, 11). Ezeknek jámbornak, csendesnek, engedelmesnek kell lenniük, akik készek életükkel és minden javukkal a felsőbbségnek és mindenkinek szolgálni és senkit meg nem bántani. De nincs nép a földön, melynek ilyen gyűlöletet kell elszenvednie. Zsidóknál, pogányoknál, törököknél rosszabbaknak, eretnekeknek, gazoknak, átkozott gonosztevőknek nevezik őket, akiket ha valaki felakaszt, vízbefojt, meggyilkol, gyötör, elűz, agyonanyargat, még azt hiszi, hogy istentiszteletet cselekszik. Mindezt azért, mert egyedül Krisztushoz ragaszkodnak s más Istent nem akarnak. — Ahol tehát ilyent látsz vagy ilyenről hallasz, tudjad, hogy a keresztyén szent Egyház van ott. Mert ezzel a szent dologgal a Szentlélek ezt a népet nem csak megszenteli, hanem üdvösségre is vezeti.

MEGJELENT!

MEGJELENT!

BOTTA ISTVÁN:

Huszár Gál élete, művei és kora

Kiadóhivatalunkban kapható - Ára: 350,- Ft.

WELTLER SÁNDOR

REFORMÁCIÓ - 1991

I. Tiszta szívvel

Mint ahogyan azt e lap hasábjain előttem már többen megtették, az elmúlt négy évtizedről a személyes és őszinte bűnbánat hangján szólunk. Aki ma nem így beszél, arra nem érdemes odafigyelnünk. Mostanában már egyházunkban is kezd megszólalni az önkritikus hang, de többnyire csak általánosságokat mondanak ki, nem kellő őszinteséggel. Még nem tártuk föl igazán bűneinket. Pedig most nem óvatoskodó bírálatokra, tapintatos önkritikákra, hanem gyónásra van szükségünk. Az Atya előtt kell meghajtanunk térdünket: Urunk, irgalmazz!

Elhangzott ezzel kapcsolatban: "Ti minket térdre akartok kényszeríteni!" és a megnyugtató felelet: "Nem akarunk térdre kényszeríteni senkit, csak azt akarjuk, hogy térdeljetekek le velünk együtt." Jó ez a felelet — egy kiegészítéssel. Aki azt akarja, hogy mások letérdeljenek, annak magának kell először letérdelnie. S ha letérdelt már, ne azt nézegesse, hogy mások térdelnek-e már. Mindenkinek meg kell adni a kellő időt ahhoz, hogy magától térdeljen le. Ne feleljtsük el: Isten hosszútűrő!

Nem beszélhetünk bűneinkről, csak ha az egyház bűneiről is szólunk. Nem beszélhetünk az egyház bűneiről, csak ha a saját bűneinkről is szólunk. Bűnöm az egyház bűne és az egyház bűne az én bűnöm is. Ha vétkezik a test egy tagja, vele együtt vétkeznek a tagok mind. Ebből azonban nem az következik, hogy közös a bűnünk. Nincsenek közös bűnök, csak egyes bűnök vannak. Az egyes bűnök azonban az egész egyházat rontják és rombolják. Együtt kell tehát megtérnünk! "Jöjjetek, térjünk vissza az Úrhoz...." (Hóseás 6,1 kk)

Egyházunk teste fekélyekkel és daganatokkal van tele. A fekélyeket fel kell nyitni, a daganatokat el kell távolítani. Nem tudunk elszámolni bűneinkkel, velük csak leszámolni lehet. (Máté 5,29-30) Ami a bűnököt illeti, én a leszámolás híve vagyok. A bűneinkkel igenis le kell számolnunk! Ennek lehetnek személyünkre vonatkozó konzekvenciái is, de ez a leszámolás elsősorban azt jelenti, hogy nem folytatjuk tovább, amiről Isten végérvényesen kimondta ítéletét.

Nem értek egyet azokkal, akik szerint az elmúlt negyven esztendőben tisztán és igazán hirdettük az evangéliumot. Nem így hirdettük! Nem arról van szó, hogy konkolyt szórtak a búzánk közé. A búzánk nem volt tiszta! Hogy ezek az "igehirdetések" valójában mennyit értek, azt "eredményeink" tanúsítják.

Nem értek egyet azokkal sem, akik szerint ezt az alapvető bűnt csak az egyházvezetés követte el. A háttérben meghúzódók tiszták maradtak. Ez a métely mindannyiunknál megjelent. Ott volt teológiai tanulmányainkban, a vizsgákon leadott feleleteinkben, ötödévesek búcsúbeszédeiben, minden újságcikkben és rádiós-igehirdetésben, LMK-dolgozatban, lelkészi jelentésben, esperesi beköszöntőben, püspöki megnyilatkozásban, doktori székfoglalóban, egyházunk igehirdetésében. S ha hébe-korba valaki kifelejtette, akkor beleiratták vele. S ha valaki esetleg ezt mégsem volt hajlandó megtenni, akkor "korrigálták" mások. Ami itt negyven esztendőn keresztül egyházunk szájából kijött, az hamis ige volt! (Nem vitatkozom azokkal, akik az 5. és 6. pontot nem vállalják. Ha komolyan óhajtjuk a megújulást, nem menekülhetünk mentsvárakba. Romba fognak dőlni!)

Voltak kísérletek az ige tiszta és igaz megszólaltatására. Ezek azonban rendre kudarcba fulladtak, mert sorainkban mindig akadtak, akik túllícitálták őket és az egyházvezetés – örömmel fogadva a búzgólkodók szolgálatát – el tudta némítani az igaz hangot. Ezért esett szét a lelkészi kar!

Nem osztom azok véleményét sem, akik szerint ezeknek a búzgó szerepvállalóknak és szerepjátszóknak köszönhetjük, hogy véghezvittük a lelkészi szolgálatot. "Áldozataik" tették lehetővé egyházunk létét, különben tönkrementünk volna.

Először: Tönkrementünk így is! Kik és mikor fognak elszámolni felére sorvasztott gyülekezeteinkről? Több helyen eljutottunk már odáig, hogy rövidesen be lehet majd zárni a templomot. Mit tettünk ennek a nem kívánatos folyamatnak az ellensúlyozására? Segített-e rajtunk a világ szeretete, a nagy barátkozás?!

Másodsor: A lelkészeknek és a gyülekezeteknek nem volt szükségére erre a sokat emlegetett védelemre, mert a kezdeti nehézségek után mindannyian megtaláltuk a helyünket az új társadalomban. Legtöbbünknek nem a diktatórikus államvezetéssel, hanem a diktatórikus egyházvezetéssel gyúlt meg a baja.

Harmadsor: Ma már mindannyiunk előtt világos, hogy ezek a szerepvállalók és szerepjátszók "teológiai felismeréseikkel" kizárólag önmagukat és megszerzett pozíciójukat védelmezték. Kettős bűnt követtek el. Egyrészt a legkisebb kereszteteket is kikerülni igyekezve a világ szeretetébe jártak. Másrészt mindenkit bízattak sőt kényszerítettek is erre, holott mindannyian jól tudtuk, hogy ebből semmi jó nem származhat. Mint egykor a zsidóságnak tetszeni akarók, lelki értelemben véve körülméltették magukat és mindenkit arra bízattak, sőt kényszerítettek is, hogy ugyanezt megtegyék.

Az egyházvezetésnek az lett volna a feladata, hogy ezeket a vadhajtásokat szorgalmasan nyesegetse. Az ígét tisztán és igazán hirdetni akarókra licitálókat leállítsa és a lelkészi

szolgálatban lelkiismeretesen fáradozni próbálókat védelmezze és segítse. E helyett, mint egy vásári kikiáltó, "Ki ad többet?" jelszóval szorgalmazója lett ennek az istentelen egymásra licitálásnak, s így jutottunk el odáig, hogy egyházunkban rövid idő alatt a lelkészi kar legérdemtelenebb része került vezetői pozíciókba.

A püspöki hivatal többé már nem a testvéri és őszinte beszélgetések meghítt szobája volt, ahol az evangélium ügyéről, szolgálatunk jobb és hűségesebb betöltéséről folyt párbeszéd, hanem hatalmat gyakorló és kegyet osztó centrum, ahová mindenkinek illendő, sőt kötelező volt odajárulnia, aki bármit is el akart érni ebben az egyházban. S ez a hely volt az is, ahol beigérhettük és megfizethettük érte az árat!

Idézet a Kétségek könyvéből: "Amikor megszületett az a nemzedék, amelyhez én is tartozom, a világból már kiveszett az aggyal és szívvel bíró lényeknek kijáró gyámolítás. Az előző nemzedék romboló munkája odavezetett, hogy a világ, amelybe beleszülettünk, ne adhasson tovább biztonságot vallási téren, támaszt erkölcsi téren, nyugalmat politikai téren. Tökéletes metafizikai gyötrelembe, tökéletes erkölcsi gyötrelembe, tökéletes politikai nyugtalanságba születtünk bele. Az előttünk járó nemzedék, megrészegülve egy bizonyos valamitől, amit pozitívizmusként neveztek, bírálta az egész erkölcsöt, ízekre szedték az összes életelvet. A tudományos elméletek ezen összeszeccsapásában csak a semmi bizonyossága maradt meg, s a kín, hogy ez a bizonyosság nem birtokolható... Apáink önelégülten romboltak, mert egy olyan korban éltek, amelyben a múlt bizonyosságának visszfényei még mindent átjártak. Mi örökül kaptuk a rombolást és a következményeit is. A világ ma az ostobáké, az érzéketleneké és a nyüzsgőké! Az élethez és diadalhoz való jogot manapság csaknem ugyanazokkal az eszközökkel lehet megszerezni, amelyekkel az ember bekerülhet a bolondok házába: a gondolkodásra való képtelenséggel, amorális viselkedéssel, kóros élenkséggel."

Véleményem szerint azokat is felelősség terheli, akik mindezt tétlenül és szótlánul nézték, eltűrték. A lelkészi kar lelkiismeretesebb része ugyan nem állt kötelnek, hanem csendben (egy részük sértődötten) háttérbe húzódott. Sokan nem tettek mást, csak úttálcózva ítéleztek. Ez is nagyban szerepet játszott abban, hogy vezetőinknek be kellett érniük közepes tehetségű akarnokokkal és törtetőkkel. Így romlott meg egyházunk szolgálatának, teológiájának, sajtójának, de mindenek előtt erkölcsének a színvonala.

Romlásnak okait keresve az első helyen a belénk ültetett félelmet említem. "Ordított az oroszán és mi rettegtünk." Félelmünk egy részének reális alapja volt. Igazságtalanok, sőt szeretetlenek volnánk, ha ma minden meghunyászkodást számon-

kérnénk önmagunktól és egymástól. Ugyanakkor az is tény, hogy gyakran engedünk alaptalan félelmeknek. Sok jóvátehetetlen mulasztást és elvtelen megalkuvást próbáltunk igazolni e mondattal: "Testvéreim! Nem tehetünk másként! Proletárdiktatúrában élünk!"

Pedig tehattunk volna! — 1967 nyarán, pattanásig feszült politikai légkörben került sor a Teológiai Akadémián a tanévzáróra. (A hat napos izraeli-arab háború éve ez. Az egyházpolitikai helyzet is rendkívül kiélezett. Ebben az esztendőben váltották le Vető Lajost.) Feltűnő volt, hogy az évzárón mindenki papírból beszélt. Még a püspök úr is, aki közismerten szabadon szokott prédikálni, ezen a napon olvasta az igehirdetését. S ekkor előállt az ötödéves teológus (személyében a teljes évfolyam) és emelt fővel, szabadon és bátran mondott köszönetet tanárainak és társainak. A jelen lévő állami vezetőket pedig biztosította arról, hogy "ebben a társadalomban kívánja végezni lelkeszi szolgálatát"! Olyan volt ez a néhány perc, mint amikor a sötét felhők mögül hirtelen előbújik a nap.

Az okok közül másodikként a hazugságokat említem. Hogy harsogtuk őket még tegnap! Pedig mindannyian tudtuk, hogy amit hallunk, az nem igaz, vagy legalább is nem úgy igaz, ahogyan azt mondjuk! Beszédeket és felszólalásokat hallgatva csak egyre koncentráltunk: mikor hangzik el az, amit minden megszólalónak kötelező volt kimondania. S ha végre elhangzott, megkönnyebülten sóhajtottunk föl. Elégedettek voltunk! Bizony, bizony! Így vonult közöttünk évtizedeken át a "ruhátlan király", s miközben mindenki a szép, új ruháját dicsérte, nem akadt közöttünk egy sem, aki felkiáltott volna, mint a mesebeli gyermek.

Az okok közül harmadikként a szolgálatunk hanyagolását említem. Ha az előbbiekre van is némi mentségünk, erre a harmadikra semmiképpen sincs. Ki adhat nekünk felmentést igehirdetéseink és teológiaiánk színvonalának nagymértékű romlására, gyülekezeteink elhanyagolására, a sok lelkipásztori látogatás elmulasztására?!

Súlyosbítja helyzetünket, hogy még mindig azt a látszatot próbáljuk keltetni, hogy ez nem így van. Hangoztatják, hogy agyonhajszoltak és túlterheltek vagyunk. Többet nem lehet kívánni tőlünk. Ezzel szemben nekem az a véleményem, hogy munkánk nincsen megfelelően ellenőrizve. Rendeteg a lazaság! Sok lelkész vagyont gyűjt, házat épít, a külföldet járja, s csak a legszükségesebbeket teszi meg. Gyakran még azt sem! E közben pedig üresen állnak a parókiák, látogatatlanok a hívek és zagyvaságok szólalnak meg igehirdetés címén szószékeinken.

Joggal mondhatja ezek után bárki: azért van jó is egyházunkban. Nem szabad igazságtalanul csak a rosszról beszélni mindig. Ez igaz! De mit is mondott Pál apostol? "Nem tudjátok, hogy kevés kovász az egész tésztát megkeleszti? Takarítsátok

ki a régi kovászt, hogy új tésztává legyetek!" Erről van szó! Nem védekezhetünk azzal, hogy van jó is! Ki kell takarítani a régi kovászt! — Ne várjunk addig, amíg Jézus megéhezik. Mi lesz, ha fölöttünk is ki fogja mondani ítéletét: **NE TEREMJEN RAJTAD GYÜMÖLCS SOHA TÖBBÉ?!**

II. A hetedik trombitaszó előtt

A gyülekezetek létszáma - Az anyagi teljesítőképesség kérdése

Az elmúlt 40 esztendőben kb. 150 gyülekezetet temettünk el! Több mint 150.000-rel kevesebb evangélikus él ma Magyarországon, mint a II. világháború befejezésekor. Napi 10 hittestvérünkkel lettünk kevesebben. Meghaltak, meg sem születtek, kitelepítették őket, urbanizálódtak, szekularizálódtak, reverzalist adtak vagy más okok miatt maradtak el mögöttünk az úton. A "velünk lévő gyülekezetek" egy jelentős része már csak papíron létezik.

Az igével és a szentségekkel való élést nem könnyű nyomunkövetni. Szembe kell néznünk a szomorú ténnyel: híveink komoly százaléka még nagyünnepen sem jelenik meg a templomban, továbbá rendszeresen távollartja magát az úrvacsorától. Még nyugtalanítóbb, hogy az igével és szentségekkel élők jelentős része csupán formálisan vesz részt az egyházi szertartásokban.

A pénz elértéktelenedésével szemben nem megfelelő mértékben emelkednek a gyülekezetek bevételei. Az anyagi teljesítőképesség csökken. Egyházunkban az egy személyre jutó átlag kb. évi 250,- Ft. Ez havonkénti 20,- Ft-ot jelent. Ilyen körülmények között nem beszélhetünk áldozatvállalásról. Ez alamizsna! Nem fogadható el az a nézet, hogy a gyülekezeti tagok e nehezülő gazdasági helyzetben anyagi teljesítőképességük határához értek.

Téves az a nézet is, amely szerint a gyülekezetek anyagi támogatása önkéntes. Az igaz, hogy senkit nem lehet kényszeríteni az adakozásra és az összegeket sem írhatjuk elő, de a gyülekezeti tagok többsége igényli és elfogadja a lelkeszi szolgálatot, ragaszkodik meglévő épületeihez, ezért a gyülekezet egészenének kötelessége egy megfelelő mértékű anyagi bázis biztosítása. Világosan híveink tudomására kell hoznunk, hogy a perselybe dobott 10-20,- Ft-osokkal és az évenkénti 1-2 száz forint befizetésével sem a gyülekezeti munka, sem az épületeink minimális, állagmegőrző karbantartása nem biztosítható.

TANULMÁNYOK

A szolgálatot végzők száma - Szolgálatunk minőségének kérdése

Az elmúlt évtizedekben a lelkészek és a gyülekezeti munkában résztvevők száma erősen megfogyatkozott. A tanítók kiválását sok helyen a kántorok, egyházfik, harangozók stb. kiválása követte. Több gyülekezetünkben a lelkész teljesen magára maradt. Máshol már lelkész sincs! De ahol van, ott is villany harangoz, fújtat, magnó orgonál, papné takarít, fűt... A gyülekezeti tagok fizető nézők, akik - tisztelet a kivételnek! - már hangosan énekelni és imádkozni is röstellnek. Ugyanakkor havi 20,- Ft ellenében elvárják, hogy istentiszteletek tartassanak, a szolgálatok elvégeztessenek és még meg is látogassák őket rendszeresen.

A szolgálatkésztség már a lelkészeknél sem a régi! A gyülekezetek összevonása ürügyén túlságosan is leegyszerűsítettük a tennivalókat. Különösen a látogatások terén van sok jogos kifogás. Mivel mindenki után nem mehetünk, ezért senki után sem megyünk. Ez tarthatatlan állapot. Az elvégzett szolgálatok minősége is sokat romlott. Készületlenség, rutinból megtartott órák, sablonos kazuális szolgálatok... A gyülekezeti tagok anyagi hozzájárulásának a kritikáját csak a lelkészi munka kritikájával együtt hangoztathatjuk. Mint ahogyan az ebből való kilábalás is csak együtt lehetséges. (2. Kor. 9,6kk)

A résztvevők száma - Szolgálatunk megbecsülésének kérdése

Ezek után nem szabad csodálkoznunk azon, hogy az egyházi szolgálatok megbecsülése tekintetében nyugtalanító kép tárul elénk. Hiba volna azonban mindezért kizárólag kis létszámainkat, gyenge anyagi teljesítőképességünket, hanyagul végzett szolgálatainkat okolnunk. Az okok között ui. föl kell fedoznünk napjaink több nemkívánatos jelenségét: az elkényelmesevést, az önzést, a lelki restséget, az új lehetőségeket, a káros és kóros divatokat, a közösségi gondolkodás hanyatlását, az anyagiasságot, a rossz beidegződéseket, a TV kórt, az amerikanizálódás számos járványszerű méreteket öltött betegségeit.

Az istentiszteletek látogatottsága minimális. Kérdés, hogy szükséges-e körömszakadtáig ragaszkodnunk népegyházi feltételekre méretezett templomainkhoz (!) és a népegyházi körülményekre kialakított liturgiánkhoz. Egykor az őskeresztyének házanként törték meg a kenyeret! Ahol ketten vagy hárman egybegyülekeztek, az szoba volt. A maradék megbecsüléséhez az is hozzátartozik, hogy néhány embert nem ültetek be kongó templomokba és nem csináltatom végig velük a népegyházi létszámokat feltételező liturgiát.

Íme, a helyzetjelentés a hetedik trombitaszó előtt: "Az emberek nem tértek meg kezük alkotásából, hanem imádták az ördögöket és a bálványokat, amelyeket aranyból és ezüsből, rézből, kőből meg fából készítették és amelyek nem tudnak sem látni, sem hallani, sem járni, nem tértek meg gyilkosságaikból, varázslásaikból, paráznaságaikból és lopásaikból sem!" — Ezért az anyagi teljesítőképesség, a szolgálatkészség és a szolgálatok megbecsülésének kérdésében lelkészeknek és gyülekezeteknek a próféta szavát kell megismételniük: JÖJJEtek, TÉRJÜNK VISSZA AZ ÚRHOZ!

III. Címer nélküli ötvenhat

Az Isten változatlan és változtathatatlan. Jézus Krisztus tegnap, ma és mindörökké ugyanaz!

A teológia változó és változtatható tudomány. De minden változás és változtatás csak akkor helyeselhető, ha ténylegesen előbbre visz, jobbít és segít. Ezért az egyháznak minden korban az a feladata, hogy az evangéliumot tisztán és igazán, Isten szent igéje alapján hirdesse. Így érvényesülhet újra és újra az evangélium megújító ereje!

Egyházunk megújulása szükségszerű. Örömmel kell nyugtáznunk, amikor ennek tudatában élünk. Ugyanakkor mindig fel kell hívni ránk a figyelmet, amikor elfelejtjük.

"Az ember önmaga első tanítványa. Aki még a maga életében sem tudja elveit diadalra vinni, az nem csellenghet szép szavakkal a másoké alatt. Az ilyenek csak felismernek, anélkül, hogy önmagukon változtatnának. Nem érzik, milyen erkölcstelen egy gondolat, amely csak a fejben virágzik." (Németh László)

A megújulást az érti jól, aki önmagára érti. "Újjonnan kell születned! — mondja Jézus Nikodémusnak. A megújulás szükségességének a tudata, a róla való beszélgetés kevés az üdvösséghez.

A megújulás ember akaratából kétféle lehet: reformszerű és forradalmi. (Aszerint, hogy mit és hogyan és főleg mennyi idő alatt változunk, illetve változtatunk.) Az Isten akarata szerinti megújulás ezzel szemben szabadításszerű! A fiú megszabadít titeket....

Akkor értelmezzük helyesen a 474 évvel ezelőtti eseményeket, ha azokat nem reformnak, nem forradalomnak, hanem szabadításnak fogjuk föl. Krisztus egyháza megszabadult a babyloniai fogságból!

Az ember a maga részéről ezt a megújulást óhajthatja, ellenezheti, de sem meg nem valósíthatja, sem meg nem akadályozhatja. Csak tárgya lehet a megújulásnak, adott esetben eszköze, de alanya soha! Az egyházban mindig Isten az, aki megújít!

A lelkiismeretesség, a felelősségvállalás, az emberszeretet óhajtja, az önzés, a kapzsiság, a farizeusi hatalomvágy akadályozza a megújulást.

Akkor értelmezzük helyesen a 474 évvel ezelőtti eseményeket, ha Isten megújító munkáját ebben látjuk: Isten gátat vetett az önzésnek, a haszonlesésnek, a kapzsiságnak és ezzel együtt utat nyitott sok ember számára a fölemelkedéshez. Börtönajtók nyíltak ki, bilincsek hullottak le — lelki értelemben véve is!

Minden rossznak gyökere a pénz szerelme. Minden jónak a gyökere az evangélium szeretete. A torzulások mindig a pénz és a hatalom szeretetéből nőnek ki és az evangélium mellőzéséből keletkeznek. A megújulás alatt ezért olyan megtérést kell értenünk, amelyet Isten ígéje mutat meg: gyűlölni életünket, fölvenni keresztünket, keresztre feszíteni szenvedélyeinket és kívánságainkat, sok tűrésben, sok nyomorúságban, sok szükségben és sok szorongatásban...

(Nem hiszek az olyan megújulásban, amely hibátlan vezetőket, hűséges lelkipásztorokat és zsúfolásig megtelt templomokat kíván. Ez naív és hiú ábránd.)

A megtérésre hívás a teljes Szentírás üzenete. Hirdették próféták és apostolok. Hirdette Keresztelő János és a Názáreti Jézus is!

A meg nem térés egyenlő a halállal, ahogyan erre Jézus figyelmeztet: Jaj neked Korazin! Jaj neked Bétsaida! A figyelmeztető jelek mindenkit intenek. A megtérés tovább már nem halogatható!

Semmivel sem szerezhetünk nagyobb örömet Istennek, mint azzal, ha megtérünk. (Lukács 15,1 kk)

A keresztség és a megtérés elválaszthatatlanok egymástól. A keresztség csak a megtéréssel együtt ad bűnbocsánatot, ahogyan ezt Márk 1,4-ben olvashatjuk. És a bűnbánat is elválaszthatatlan a megtéréstől, ahogyan erről a Cselekedetek könyve első fejezeteiben bőségesen olvashatunk.

A megtérés újtestamentumi értelemben véve nem törvényszerű parancs. Isten jósága ösztönöz megtérésre! (Római levél 2,4) Eljött az ideje, hogy lelkészek és gyülekezetek megszorodjanak, mégpedig igaz megtérésre szomorodjanak meg (2 Kor. 7,8) — Amíg a kain-bélyeg felsőbbrendű mosolyával közeledik az "új vezetőség" a lelkészi kar "alsóházához", addig holtponton maradunk!

TANULMÁNYOK

Az idő sürget. Okulnunk kell Ezsau és sok más hozzá hasonló példáján, akik lekésték megtérésüket. Hamar eljöhethet az ideje annak, hogy könnyek között sem találhatunk majd rá az életre vivő útra! (Zsid. 12,17)

Ninive megtér Jónás prédikálására. Dél királynője eljött, hogy hallgathassa Salamon bölcsességét.

Talán még sohasem volt annyira időszerű az új énekünk, mint éppen most: "Hagyd bűnöd el, utad szabad,... ne másra várj, mozdulj magad!" Isten mindenkinek elég időt ad a megtérésre, ne mulasszuk el!

"A bennünk lévő régi embernek minden bűnével és gonosz kívánságával együtt naponként vízbe kell fulladnia és meg kell halnia, ugyanakkor az új embernek elő kell jönnie és fel kell támadnia!" (Luther: Kiskáté)

Né firtassuk, hogy ki a bűnösebb! A kevésbé bűnös éppen úgy elveszhet, mint a legnagyobb bűnös, ha elmulasztja a megtérést. Ugyanakkor a legnagyobb bűnös is megmenekülhet, ha megtér. (Lukács 13,3)

A megtérést nem lehet megfizetni és megvásárolni. Mindenki tévelyeg, aki a bűnbánat órájában a pénztárcájához nyúl.

Nem hangsúlyozhatjuk eléggé, hogy a megtérésben Isten cselekszik. Sebeinket Ő köti be, betegségeinket Ő gyógyítja meg. (Hóseás 6,1 kk)

Ahogy a fát gyümölcsseiről, a megtérést is a megtéréshez illő gyümölcsökről lehet fölismerni. Nem beszélhetünk egyházunkban megújulásról és megtérésről addig, amíg ezen gyümölcsök közül néhányat nem tudunk asztalra tenni.

A megtérés útján önmagunk imádata a legnagyobb akadály. Pedig alapvetően rossz úton járunk, amikor a teremtményt tiszteljük a Teremtő helyett, érdemeinket soroljuk a Megváltóban való bizalom helyett és képességeinket dicsőíttetjük a Szentlélek ereje helyett. Önnen erőnk csak délibáb....

"Amikor a mi Urunk, Jézus Krisztus ezt mondta: – Térjete meg! – ezzel azt akarta mondani, hogy a keresztyén ember egész élete megtérés legyen." – Ezzel a mondattal kezdődik a 95 tétel és a reformáció!

(Az előadás elhangzott a reformációi emlékűnnepen,
1991. október 31-én Sopronban.)

FRIEDRICH KÁROLY

REMÉNYIK SÁNDOR
(1890-1941)

1941. október 24-én, 50 évvel ezelőtt halt meg Erdély nagy költője, Reményik Sándor. Barátaik e szavakkal hívták össze a temetésre: "Reményik Sándor feledhetetlen író társunk hosszas szenvedés után örökre eltávozott közülünk. Temetésén, mely október 26-án, vasárnap 4 órakor lesz a lutheránus templomból, a Helikon írói testületileg vesznek részt. Megjelenésedet kérjük, hogy együtt kísérhessük utolsó útjára azt a férfit, aki közös harcaink egyik vezére, írói munkaközösségünk világító szelleme, s mindannyiunknak soha el nem felejthető igaz barátja volt."

A temetési igehirdetést a kolozsvári evangélikus templomban Thuróczi Zoltán püspök tartotta a Zs 130,6 alapján. ("Lelkem várja az Urat, jobban mint az örök a reggelt, mint az örök a reggelt.") Az ige fényében felemelően rajzolta meg az elhunyt költői arculatát: Az éjszakai órálló mindig magányos ember. Mögötte táborban élnek az emberek, ő egyedül áll a vártán. Ezért volt Reményik Sándor is olyan nagyon magára maradt lélek. — Az éjszakai órálló mindig töprengő ember. A sötétségben megnő és jelképpé válik sok minden. Reményik maga is álmélkodva figyelte, mint lesz a gyöngeségből erő és költemény. Az éjszakai órálló — hős. Másokért és másokra való vigyázást vállalt. Reményik Sándorból, ki minden politikától visszahúzódott, a szó legnemesebb értelmében politikusi hős, költő lett. — Az órálló Reményik — hősi halott: idegei porciaként emésztődtek fel a nagy virrasztásban, vére költemény-cseppekben folyt el, míg végre összeomlott. Reményik Sándor a lélek költője volt — hirdette a püspök —: hite őszinte hit volt, tusakodásaiban, kételyeiben, diadalmaiban egyaránt. Sokszor hitetlenül hitt, sokszor híven hitetlenkedett. Az, amit a kegyelemről megírt, az a színtiszta evangélium véres veríték között kiharcolt boldog hitvallása.

Bánffy Miklós az Erdélyi Helikon és írói nevében mondott búcsúbeszédet: "... Nagy költőnk élete is mintha költemény volna, akárha a végzet az ő életében ábrázolná az erdélyi sorsot. Tragikus élet, sok testi és lelki szenvedést hordozó, és mégis, vagy tán éppen azért, oly dicsően hősiessé." — Tamási Áron a Baumgartner Alapítvány és a Kisfaludy Társaság nevében búcsúzott: "(Veled) az izzó vas és verejtek jegyében 'egy eszme indult', amelyet te 'Kenyér helyett' adtál az árva nemzetségnek, szikrákká és csillagokká váltál számukra." — Császár Károly a Kemény Zsigmond — és az Erdélyi Irodalmi Társaság nevében vett búcsút Reményiktől: "... Ő volt megvetett és kitaszított nemzetségünk nevelője, s erkölcsi személyes énkünk

építőmestere..." — Tavasz Sándor a Pásztortűz Baráti köre, Keledy Tibor Kolozsvár városa nevében helyezte el a búcsú koszorúit Reményik Sándor ravatalánál.

"A csendes őszi estében órák hosszat hangtalanul álltak a tizezres tömegek a gyászmenet útvonalán. Néma sírással sírtak a kisdíákok, a székely cselédlányok és a koporsó mellett kétoldalt menetelő írók, főurak és proletárok" (Kádár Imre) A sírnál"... a kötelek üresen jöttek vissza, mint a kútlánc, melyről leszakadt a veder. Nehéz, sáros doroncsok zuhognak. Tompán döngik: elvégeztetett.... Aztán — a rózsaeerdőt ágya helyett sírjára szórják. Pihen a föld alatt." (Jékely Zoltán)

50 éve folyt le e szomorú búcsúztatás. Ma e dolgozattal emlékezünk Reményik Sándorra, az erdélyi irodalom kiemelkedő költőgyéniségére.

Édesanyja naplót vezet. Gyakran emlékezik meg szeretett fiáról. "Sándor nagyon szép szermek volt." — "Sándor gyönyörűen olvas fel." Aztán "Pap lesz? Színész lesz?... Költő lesz, mert látszólag van benne valami a lángéjszből." Végül még egy mondat: "... jó hazafi és rossz katona lesz." — Midőn az édesanya ezt a jóvendölést írta, Reményik nyolcesztendő volt (1898).

A megjövendölt költővé válás csak megkésve következett be. A nagyenyedi kollégium növendéke volt, Áprily (Jékely) Lajos iskolatársa, négy évvel járt Áprily alatt. A kolozsvári egyetemen jogi tanulmányokat folytatott, de azt nem fejezte be. Erős hatással volt reá Imre Sándor is, kit "nagy tanítójának" nevez: az ő nyomdokán gondolkodására az értelmi vizsgálódás, az erkölcsi ember problémáinak kutatása jellemző. Mely hatást gyakorolt reá Böhm Károly filozófiája is. Ez a bölcsélet művészi szemléletének irányt szab s egész művén ott hagyja nyomát (Áprily L.).

Nem világos még, maga sem tisztázta önmagában, mire készül. Színibírálatokat is ír, a nőkérdésről is értekezik. Olvasmányai, Schopenhauer, Ravasz László, Prohászka Ottokár írásai világnézetének formálásához járulnak hozzá. Első "komoly" verse 1908-ban keletkezett: "Krisztus nem támadt fel" — címmel, mely súlyos viaskodásait tükrözi a vallás, Isten, Krisztus próbás kérdéseivel. Diákkori verseit, egy 15 évesen írt szerelmes versét, a "Tanárok harca" című versezetét sorolhatjuk versírásának előzményei közé. Nincs idegereje, hogy polgári életpályát válasszon, már fiatalon jelentkeznek idegéletének válságai. Naplói, levelei képet adnak a keresés, a lelket formáló hatások egyes szakaszairól. Érzéseinek gazdasága, színesedő látása lírikusan szemlélt tartalmak prózai kifejezése felé sodorja. Kis írásai a "Költemények prózában" (Baudelaire: Poemes en prose) műfaji megjelölést viselhetik, bár Reményik Baudelaire gyűjteményét valószínűleg nem ismerte. Ő maga a "Látomások" címet adta megírt darabjainak, melyekből 1918-ban az Erdélyi Szemlében is megjelent néhány. 1916 táján törnek

felszínre lírikus lényegének rétegei. Reményik a "Látomások" idején már költő volt; szépprózából lett versíróvá, költővé. Csak néhány sort lássunk a "látomásaiból": igazi gyöngyszemek, egyenértékűek a verssel: "Valaki jön az avaron / Bíboros hercegérsekünk: a nap / királyi tölgyet koronáz. / Harkály kopácsol messziről. / Ünneplő tömeg gyanánt / megmorajlik a rengeteg. / Fakókék az őserdő kupolája. / Esteledik / S valaki jön az avaron. / (Most véletlenül én vagyok.) /"

Az 1916. augusztus 9-én kelt, Imre Kálmánhoz írt levelében végre dönt. Anyai lelki küzdelem, reménytelen sivárság, üresség, bizonytalankodás után határozott és végleges elhatározásáról ad számot: "... ezentúl pedig föltett szándékom magam egész lelkemmel az irodalomnak, azaz a költészetnek odaadni... hiszem, hogy az én életemnek csakugyan tartalma és boldogan megtalált megváltása." — "Ritka pillanat — írja Áprily —: Reményik Sándor felemelkedik a nagy életválság mélységeiből, s reáteszi a versre az egész életét." Ugyancsak Reményik szívéből fakadt a vallomás: "... azt hiszem, megtaláltam a magyar föld, a magyar élet és a lélek színeibe merülve, felfogva azt az ezeréves magyar ritmust, ami nem politika, nem állam és nem történelem és mégis magyarság." (Áprily L. A megváltó vers c. tanulmánya részletesen foglalkozik Reményik költővé érésének folyamatával, a "látomások" bemutatásával, értékelésével.) Eleinte nagyjából egyenlő számban fakadtak Reményikből "látomások" és versek, majd egyre több vers jelentkezése jelzi, hogy művészi alkotókedve a versbe torkollik.

1918-ban már megjelenik első verseskötete, a "Fagyöngyök", majd 1920-ban a "Csak így" c. kötet. Ezen két kötet szomszéd-ságában születnek 1918-1921 között a Végyvári versek. Kezdetben kéziratban terjedtek, majd kötetben is megjelentek. Hamarosan kiderül, ki a versek szerzője, de Reményik nem fedi fel kilétét, és későbbi gyűjteményes kötetéből is kihagyja ezeket a verseket. A veszített háború, az azt követő területi változások, az uralkodó nemzet sorából kisebbségi sorsba süllyedés feletti keserűség a hazaszeretetnek deformált, nacionalista, sovíniszta formáját veti felszínre s vele a bosszúvágyat, gyűlöletet, értetlen türelmetlenséget. Imre László találó jellemzése szerint a Végyvári versek "érzelmi kitörései, szinte hisztérikus panaszaik egy az I. világháború vérzivatarától megzavart, politikailag tájékozatlan egyén lidércnyomásos víziói." A Végyvári versek a húszas években rendkívül népszerűek voltak, sokat szavalták őket, a kor hivatalos politikájának szócsovéként hozzájárultak az irredenta szenvedélyek ismételt felkorbácsolásához. Németh László írja a Végyvári versekről: "... ha csak ez a szenvedélyes, országszerte visszhangot verő ciklus marad Reményik után... ki foglalkozna ma vele?" De későbbi fejlődése folyamán Reményik felhagy a Végyvári szereppel, nem akar többé riadó kürt lenni. Hangszerek c. versében azt írja: "Van költő, kinek lelke hegedő / ... Van, kinek lelke kürt /

... S van költő, kinek lelke aeolhárfa / És nem nyúl hozzá
 kéz, / Csupán a szél, mely végtelenből jő / s végtelenbe
 vész... / És ismét Németh László szavai: "... Reményik több
 volt, mint programlírikus... a kevesebb tapsra, de több elis-
 merésre jogosító vállalkozásában igazi poéta lett; egymást
 követő öt kötete igazi líra, melyből egy tartózkodón s mégis
 őszintén meggyónt lélek sír felém." A "Mért hallgatott el
 Végvári?" c. versében végleg leszámol minden sovínizmussal,
 irredentizmussal: "Elhallgatott, mert visszás valami: / dalta-
 lan szívvel tovább dallani," / Mert "Nem a mi dolgunk igazsá-
 got tenni, / A mi dolgunk csak: igazabbná lenni." / – Többé már
 nem hihette átmenetinek a román hatalmat Erdélyben. A béke-
 szerződés aláírása után elhallgatott, megpróbált együttélni az
 adott való világgal.

Az ezután megjelenő versek, verseskötetek alaphangja a
 szeretet, a békeességvágy, a természet csodálata, az emberek
 felé megértés, meleg együttérzés sorsukkal, Isten felé hol tü-
 relmetlen kopogtatás, perlekedés, hol mélységes hit, bizalom,
 a magától feléje áradó kegyelem bűnbánó elfogadása.

Más költő álmodozik, csodálkozik, átkozódik, örömeben tap-
 sol, – Reményik gondolkodik. Minden költeménye egy-egy gondo-
 latnak versbe öltöztetése. Alig akad verse, mely nem egy meg-
 történt tény, egy előfordult helyzet, egy emberi részcselkvés
 körülírása, a belőlük fakadó, velük kapcsolatban kiformalódó,
 felmerülő gondolatok leírása, formába öntése lenne. Pl. A költő
 a fiemei kikötőben a karsztos partról nézi a tengert. Sötét
 este van, a világítótorony messze futtatja fényét a vízen. A
 költő mellett a sziklán egy parányi fényű szentjánosbogár. A
 helyzet gondolatsort indít: "Hát én, hát én világítok vajjon?
 / – csobban a tenger csorba sziklaélen. / Se fárosz nem let-
 tem, se fénybogár. / A parton állok két fény közt sötéten."
 / Két fény között / – Szebbnél szebb versek fakadnak ebből a
 halk, szemérmes, szomorkás, csöndes, sok küzdelmet tükröző,
 szívet melegítő gondolkodásból. Ez a magatartás magyarázza,
 hogy minden sikert elhárított magától, minden csillogástól
 mentesen fejezte ki magát, érzéseit, gondolatait. Mellőzött
 minden ékes versformát, pátoszt. "Karszti" sorsot élt, s a
 dísztelen, de kifejező szóképet elébehelyezi a tetszetős,
 könnyű szóvirágnak. Ugyanakkor mélységes hivatástudat, a kül-
 deteg érzése tölti el. "Mondó tűz", állandó őrjel, virrasztó
 akart lenni az erdélyi magyarság éjszakájában: "Lehet: elmű-
 lünk mind nyomtalanul, / Elmúlik e kis erdélyi világ, – / De
 "mondó tüzek" voltunk itt mi mégis: / Hegyen lobogó őszi lár-
 mafák." – Hivatásérzését, költészetének összességét senki job-
 ban nem fejezhette ki, mint ebben a Tompa Lászlónak írt aján-
 lásban tette ezt saját szavaival Reményik Sándor.

Reményik a kezdettől fogva bekapcsolódott a Helikon tevé-
 kenységébe. Ha egészségi állapota engedte, mindig részt vett
 a találkozókban, hozzászólt a felvetődött kérdésekhez, levele-

zésben volt író társaival. A helikonisták első találkozására (1926) Kemény János marosvécsi otthonába 28-an kaptak meghívót, Reményik Sándor is. A Helikon íróinak folyóirata, az Erdélyi Helikon Kolozsváron jelent meg havonta. Az Erdélyi Helikon költészetében a legnagyobb szerepet a Reményik Sándor — Áprily Lajos — Tompa László triász játszotta, közülük főleg Reményik. Összesen 99 verse jelent meg a folyóiratban, mely 1928 májusától 1944 szeptemberéig folyamatosan kiadásra került. Reményik az Erdélyi Helikon indulásakor már megtagadta korábbi nacionalista hangvételű verseit, helyette az emberi testvériséget hirdető, humanista gondolatokat képviseli, a népek általános békéjén túl különös hangsúllyal szól a magyar és román nép közeledésének, együttműködésének feladatairól. Az Erdélyi Helikon folyóiratban Reményik Sándor műfordításaival is szerepelt.

Áprily Lajos mindenkor igyekezett támogatni a költőt, egyengetni írói útját. Mikor az Erdélyi Szemle beindult, oda is szerette volna bejuttatni: "Szeretném Sándort megszólaltatni a Szemleiben, s tekintettel arra, hogy most elég jó az egészségi állapota és hangulata, remélem, sikerülni fog." — írja Áprily. Reményik Sándor a Napkeletben is dolgozott. Mikor Kuncz Aladár meghalt, Reményik emlékezett meg "drága barátjáról" a Helikon VI. találkozásán 1931. július 4-én. Ugyanezen alkalommal az elhunyt Kuncz Aladár helyébe Reményiket választották meg a Helikon diákversenyének bírálóbizottsági tagjául. 1932-ben megalakult a Magyar Pen Club erdélyi szervezete. Reményik Sándor alapító tagként szerepelt és igazgatósági tagnak is megválasztották. Reményik szorosan kapcsolódott a Helikon tevékenységéhez. Ő maga írja író társának, Kovács Lászlónak: "... a Helikonnak szántam azokat a verseimet, melyeket a legszökebbeknek, a legmélyebbről fakadtaknak, legfinomabbaknak érzek. Ezek a versek Édesanyámról és Piroskáról szólnak. Mind a négy vers csupa olyan áhitat, aminél magasabbat és tisztábbat én soha életemben nem írtam." (1933. IV. 14.) / Piroska — Szöcsné Szilágyi Piroska festőművésznő, akit "lélekben és igazságban" testvérének tekintett a költő. Sok szép örökbeccsű verset írt hozzá, majd szentelt az ő emlékének. — A Helikonban betöltött jelentős szerepe mellett erős szálak fűzték Reményiket a másik fontos, de lényegesen maradibb irodalmi lap, a Pásztortűz köréhez is. Egy ideig a Pásztortűz egyik szerkesztőbizottsági tagja is volt. Reményik szívesen és ihletetten, teljes szívvel vett részt Erdély irodalmi közéletében. Sajnos gyakran egészségi állapota akadályozta, hogy huzamosabban elmélyüljön ebben a tevékenységében.

Már egészen fiatalon jelentkeztek Reményik Sándor életében az idegi panaszok. Állandó látási zavarokkal, szemfájdalmakkal küszködött. "Úgy fáj már minden, minden idebenn: / A szó, a mozdulat, s a csend is fáj, / Minden, mi általreszket szívemen, / Legyen az ember, muzsika vagy táj..." — panaszozza

készerűen (Úgy fáj már minden.). Úgy érzi, elvesztette magát, kialudt a világ világossága, nincsen íze, ereje, se fénye, teljessége semminek (Az igazi.). Mégsem tud önmagától elmene-külni: "... Az én rossz arcomtól futok, rettegve, hogy ne lás-sam / az én rossz arcom nem hagy el, jő mindenütt utánam..." (Tükörterem). Az egyre jobban elhatalmasodó idegbetegsége mind zárkózottabbá, elszigeteltebbé teszi. "... Égígérő falak / Vesznek körül / Elrendelés szerint. / Kéz nem nyúl rajtuk át / Hang nem hat rajtuk át / Egy csillag sem üzen. / Tán vétkeim-ből nőttek a falak, / Köztük vakon vergődöm, / Némán és süke-ten... / (Önmagamba falazva.). Pánikérzés lesz úrrá rajta: "Kilépett medréből a Bánat, / Elszakította gátját a Betegség, / Hidakat sodort el a Balszerencse, / A Nincstelenségnek már partja sincs..." Telve van rettegéssel, szereteteit félti, ne-hogy hulltában magával rántsa őket is (Árvíz).

A sok rettegés, iszonyat, az idegbetegség rémei Isten felé fordítják. Szenvedő lelkének vívódásai csak akkor enyhülnek, ha Istennel beszél. Ez a beszéd nem csak a menekülő segélyki-áltása, nemcsak dicséret és hálaadás. A sok szenvedés nyomán perel Istennel, értetlenül áll akarata előtt. "Szeretnék visz-szadobni minden áldást, / Csak vissza, vissza mind, akár az átkot, / És perelni az Istennel vég nélkül, / Hogy így alkotta meg ezt a világot." (Én most). Így átkozza reménytelenül a sorsot, a Teremtő, számára érthetetlen, kegyetlen akaratát. Ugyanakkor büntudat, bünbánat is marcangolja lelkét. Betegsége gyötrelmeinek enyhültével, szíve Istennél keres és talál mene-déket. "... Ma este elmegyek a templomba magamba szállni és gyógyulást könyörögni minden testi és lelki nyomorúságomra, hogy megbékélve Istennel és magammal, el tudjak valahogy iga-zodni az életben." – írja egy Makkai Sándornak küldött levelé-ben. Jól imádkozott. Ugyancsak Makkai Sándornak írja: "Tavaly ősz óta nem voltam olyan jól testileg, lelkileg, mint most. Őszi mennyország..." Majd később így ír: "... agyamban is ki-mondhatatlan jó érzést tapasztalok, enged a feszültség... az üresség megtelik áldott tartalommal és a nyugalanság felséges békességgel!... Tele vagyok tervvel és reménységgel... Végre talán ember leszek... testvér és író és minden, ami lehettem volna s ami nem lehettem." A lelki tusák, fájdalmas csalódá-sok, kétségek örvényeiből hite, istenszeretete felemeli. Meg-nyugszik és békesség költözik szívébe.

Reményik Sándor istenes költészetének egyik forrása, a gyöttrődő ember mellett, Rainer Maria Rilke volt. 1919-ben jelentek meg Reményik fordításában Rilke Stundenbuchjának egyes darabjai. Az istenkereső Reményik magát olvasta bele Rilke verseibe, magát jellemezte e versekkel. A két költő csak gyökerében egy: mindkettő istenkereső, de Reményik "valláso-sabb" költő. Rudolf Kassner, Rilke barátja írja Rilkeről, hogy az nem is volt valóban vallásos, nem akart tudni az újszövét-ségi áldozatról, sem a megtérésről, újjászületésről, – de

szociális érzéseket sem hordoz szívében. Hol áll Rilke az áldozatról tudó, áldozatot hozó Reményiktől?! Reményik túlemelkedett a felekezeten. "Csapodár vagyok – írta – ha akarom református, ha akarom katolikus. Ünnepek alatt azonban mégis visszatértem az egyedül üdvözítő lutheri egyház kebelébe." Reményik Rilkétől csak indítást kapott, s ehhez adta hozzá egész szenvedő életét, harcait örömteli korával, idegeivel a hitért. (Járosi Andor). Számára "magától" megnyílt az ég, ... megszűnt a vihar... feléledt a remény, – a Kegyelem – magától – beteljesedett rajta, része volt a "legnagyobb"-ban. (Kegyelem) Isten mindenünnen reátekintett. A válságok után meg is találja a költő Istent minden virágában, az erdők mélyén, a hófödte csúcsok fölött: ott trónol fenségesen és a mezők fölött lebeg. Ezért legfőbb vágya a természetbe belesimulni, élvezni az Isten gondviselő szeretetét és ráhagyni magát egészen. A természet is hódol Isten előtt. "Fenn az Úr lépked hallgatag / A maga építette domban. / Önnön művében elmerül / Az örök szépben, örök jóban. / ... A fenyők némán szalutálnak, / Ő néha-néha felriad / S visszaköszön testőrhadának, / A sok sötét szurkos titánnak." – 1939. szeptember 18-án örömteli sorokkal fordul ismét Makkai Sándorhoz: "... engem Isten csodálatos kegyelme meggyógyított, annyi szenvedés után... az én drága fenyőim társaságából megújult lélekkel köszöntelek."

Tiszta örömeinek csak egy híja van: nem ismeri a szerelem odaadásának, önfelédtt egybeolvadásának boldog örömet. Reményiknél tartózkodóbb, szűziesebb költőt alig lehetne elképzelni. Soha nőt magához nem kapcsolt, csak társat keresett közülök néhányban "hogy mint illat lengje át árvaságát." Mert kell, hogy a közelében legyen valaki, aki drága számára, aki egy röpke pillanatra mellette álljon (Maradj velem). De választottként nem szeretett senkit, beérte egy fényes tiszta perccel: "Amit átéltem a szerelemből: / Egyetlen sugár volt csupán a mennyből, / Talán nem is volt szerelem. /" – Szűzies szerelmének jellemző sorai: "... Akit nagyon szeretsz, / Soha meg ne csókold, ne öleld meg, / Áhitattal csak a kezét fogd meg. / – Akit nagyon szeretsz, / Közted s közte, mint egy tündérfátyol / lebegjen a távol."

Az utolsó verseskötet, mely még Reményik Sándor életében megjelenik, a "Magasfeszültség". A kötetről Babits Mihály írt kritikát, egyben részletes képét adta Reményik költői arculatának. ("Az erdélyi költő" c. tanulmány, 1941.) "A formai szerénység és igénytelenség mélyen hozzátartozik a költő jelleméhez" – írja Babits – "A költő magános és befeléélő... hangja inkább elmélkedő és szemlélődő, mint szenvedélyes... semmi mással sem akar hatni, mint csak azzal, amit mond... Közel láthatta a történelem viharait. Hazáját rázták meg... Erdélyt. Ehhez akar hű lenni és másoknak is ezt a hűséget prédikálja... Aki önmagához hű, az hű kell, hogy legyen otthonához is." – Reményik Fénytörőnynek, Utolsó Fárosznak nevezi

Babitsot, csodálja erejét, költői művészetét és kéri, maradjon vele, nemzetével, hisz szükség van reá az állig fegyveres világban (1941).

Halála után, 1942-ben jelenik meg "Egészen" című utolsó kötete. A versek sajtó alá rendezését még maga a költő kezdte meg. Így maradt hagyatékában. A kötet címe is tőle származik, az ő gondolata volt. Ez a kötet betetőzi azt a folyamatot, mellyel a költő mind kifejezettebben szembefordult korának nagyhatalmi törekvéseivel. Már a 30-as évektől egyre erőteljesebben foglal állást az egymás mellett élő népek békés meg egyezése mellett. Az utolsó kötete végén szerepeltetett "korszerűtlen versek" már antifasiszta hangot ütnek meg. "... Titkon verő szívek élén dobogtam én, / Így vásároltam meg azt a jogot, / Hogy merjek korszerűtlen lenni." (Nagy áron) 1940-ben Észak-Erdély és Kolozsvár visszakerült Magyarországhoz. Reményik nem akar senkit boldogtalanná tenni, de nem ujjong az ország gyarapításán. Kovács László író társához írt levelében ezt olvashatjuk: "... én nem találtam meg még hangomat a nagy káoszban. Egyelőre szinte több szomorkodni, mint örülni valót látok, de ez már lelki alkatomból következik. Azért ne haragudj, ha nem írhatom meg a nagy változással kapcsolatos élményeimet." A román néppel szembeni álláspontja megváltozik: fájjalja, hogy most a román népnek kell szenvednie. Fájdalommal emlegeti fel: "Hát így kell mindig lennie: / Egyik alul, s a másik felül? / Őlni vagy halni: ez a nagy parancs: / És szép egymásmellettség soha?" — Az irredenta, sovíniszta Végvári versek írója az erdélyi románokkal való együttműködés, a velük való megbékélés szószólója lesz. "Hát nem lehet a korhadó világot / Jestvér-szívekkel ékesíteni?" — kérdezi. A magyar antifasiszta költészet egyik remeke a költő "Látlak" című költeménye. "Látlak milliófejű szörnyeteg / Igazságtevő szervezetség, / Látlak, háborús hatalom, / S háborúvégi összedült-ség..." Akinek csak az számít, aki hasznot hajt, csak "az árucsernokok-templomok, a vezényszóra bűvárló tudomány." Rettenetes színekkel festi a "megkergült" új világot, a kegyetlen jövőt. Keserű utálattal néz maga körül: "Megtorlás megtorlást követ / Egész világon mindenütt, / A hold nem világol a vértől, / A füsttől már a nap se süt... / Én elvettem, ő visszavette, / Kiáltjuk: te vagy a hibás? / Vagy az a kérdés, hogy ki kezdte? ..." (Ki kezdte). A költő látása kitisztul, tekintetét a hegyekre emeli: meglátja, hogy csak a hivatalos politika állítja szembe a népeket. A román pásztorgyerek szívében nincs gyűlölet, sem félelem: "... nem tudja, hogy az urak mit forralnak / Párisban, Bukarestben, Budapesten. / Tilinkóz egy sort, hallgat azután. / Mosolyog, méléz, ül a szikla fokán. / S az együgyűek mennyországa nyílik / Szívében kéken, mint az encián." (Együgyű mennyország). Így jut el Reményik az általa felismert megoldáshoz, a békességhez, mely nem e világról való: "Megtalálni a felséges Igét: az Igét mindezekhez: / A Béke ez. /

Orkán ordíthat aztán odakünt, / Robbanhat ezer bomba: kárba-
ment. / De kárt nem okozott. / Bent: / Csend. / A Béke itt
kezdődik. / Bent: / Csend. / Isten hozott!" (Béke).

Ötven éve halott Reményik Sándor. Kegyetlenül sok szenvedés jutott osztályrészül neki, kevés, öröm, merő küzdelem a szellem szabadságáért, a magyar élet teljességéért. Költészetén végigvonul az igazság: a lélek nagyobb, mint hordozója: a test, és a szellem még nagyobb, mint őstalaja: a lélek. Utolsó lehetéig kitartott Erdély szolgálatában. Az igazság és Erdély prófétája volt.

Czine Mihály írja Reményik Sándorról: "A formának nála nagyobb mesterei is voltak a kortársi romániai magyar lírában, tisztábban fogalmazók is, de nem volt senki, aki nála több gondolatot, érzést pendített volna, s következetesebben állt volna a fájdalom üllőin kalapált szavak mögött. Ezért is látták az erdélyiség legteljesebb költő-kifejezőjének, s kapcsoltak a nevéhez szinten minden nemeset és szépet, amit a két világháború közötti romániai magyar líra teremtett."

A dolgozat írásához felhasznált irodalom

- ASZTALOS ISTVÁN: Költő és igaz ember. E. 1941. (12. sz.) 813.
 ÁPRILY LAJOS: A megváltó vers. In Á. L.: Álom egy könyvtárral.
 Bp. 1981. 229 kk.
 ÁPRILY LAJOS: Reményik Sándor vallásos versei. In uo. 257 kk.
 BABITS MIHÁLY: Az erdélyi költő. In B. M. ö. m. Esszék, tanul-
 mányok II./Bp. 1978./ 693 kk.
 BÁNFFY MIKLÓS: (Búcsúbeszéd) E. 1941. (11. sz.) 687.
 BERDE MÁRIA: Két pillér. P. 1941. (11. sz.) 556.
 CZINE MIHÁLY: "Tűzlátta phönixmadár" Reményik Sándorról.
 Diakónia 1980. (2. sz.) 8 kk.
 FRIEDRICH KÁROLY: Reményik Sándor vallásossága. Prot. Szemle
 1944. (1. sz.) 16 kk.
 IMRE LÁSZLÓ: Reményik Sándor utolsó korszaka. IT 1980. (2. sz.)
 339 kk.
 JÁROSI ANDOR: Reményik és Rilke. P. 1941. (11. sz.) 560 kk.
 JÉKELY ZOLTÁN: Arion. E. 1941. (12. sz.) 759 kk.
 KÁDÁR IMRE: Találkozások Reményik Sándorral. E. 1941. (12. sz.)
 782 kk.
 MAKKAI SÁNDOR: Reményik Sándor leveleiből. E. 1941. (12. sz.)
 771 kk.
 MOLTER KÁROLY: A jellem költője. E. 1941. (12. sz.) 790 kk.
 NÉMETH LÁSZLÓ: Reményik Sándor. In Németh L. ö. m. Két nemze-
 dék Bp. 1970. 202 kk.
 TAMÁSI ÁRON: (Búcsúbeszéd) P. 1941. (11. sz.) 539.

TANULMÁNYOK

TAVASZY SÁNDOR: Reményik Sándor küzdelme. E. 1941. (12. sz.) 752 kk.

TURÓCZI ZOLTÁN püspök ígehirdetése REMÉNYIK SÁNDOR temetésén. P. 1941. (11. sz.) 685 kk.

TOMPA LÁSZLÓ: Reményik Sándorról. E. 1941. (12. sz.) 167 kk.

A Helikon és az Erdélyi Szépműves Céh levelesládája (1924-1944) I-II. Közzéteszi Maros Ildikó. Bukarest, 1979.

Az Erdélyi Helikon költői (1928-1944) Szemlér Ferenc bev. tanulm. Bukarest, 1973.

Jelmagyarázat: E = Erdélyi Helikon

P = Pásztortűz

It = Irodalomtörténet

Dr. Ferdinánd István nyolcvan éves

Megemlékezésül idézzük fel az 1957-ben némaságra és feledésre ítélt tudós társunk élete főbb állomásait.

1911. november 25-én született Gümörhosszúszón. Elemi iskoláit Dorogon, a középiskolát az esztergomi bencés gimnáziumban (1922-30), a teológiát a soproni Evangélikus Hittudományi Karon végezte (1930-34). Francia ösztöndíjasként 1935-ben egy évet tanult a strasbourgi egyetemen.

Segédlelkésként szolgált a fejérmegyei Tordason (1936) és Nyíregyházán (1937). Miután meghívást kapott a soproni Evangélikus Hittudományi Kar könyvtárának vezetésére, a Magyar Nemzeti Múzeum Orsz. Széchényi Könyvtárának tanfolyamán megszerezte a főiskolai fokú könyvtárosi képesítést. 1941-ben doktorált a pécsi egyetemen, Vallás és életforma (1941. Pécs) című vallásfilozófiai művével. Tíz esztendői egyetemi könyvtárosi és balfi gyülekezeti lelkészi szolgálata mellett a filozófiai tanszék megbízott előadója, majd tanszékvezető tanára (1947-től). 1955. december 1-jén állásától megfosztották, s a Veszprém megyei Homokbödögére (1957-73), majd a Vas megyei Gércére helyezték (1973-79). Innen ment nyugállományba lelkészi nyugdíjjal. A mai napig kiegészítő szolgálatot végez a tordasi gyülekezetben és gyűrdi társgyülekezetében.

Az Országos Egyházi Bíróság 1989. november 27-i határozatával rehabilitálta, teol. tanári állásától való megfosztását "törvénytelen"-nek ítélte.

A nyolcvanéves vallásfilozófust a Keresztyén Igazság munkatársaként 1942-ben, a most nyolcvan éve elhunyt nagy magyar filozófusról írt tanulmányával köszöntjük, s kívánjuk életére és további szolgálatára Isten gazdag áldását.

(Szerk. bizottság)

DR. FERDINÁND ISTVÁN

A MAGYAR FILOZÓFIA ATYJA

(BÖHM KÁROLY: Az ember és világa. VI. Rész.
Az esztétikai érték tana. Budapest, 1942.
Orsz. Evangélikus Tanáregyesület. 344 lp.)

Böhm Károly (szül. 1846-ban) evangélikus egyházunk neveltje volt. Egyházunk gimnáziumaiban (Besztercebánya, Pozsony) végezte tanulmányait, majd teológus lett s evangélikus egyházunk küldte külföldi tanulmányútra Göttingába és Tübingába. Hazatérve tanárként alkalmazta először a pozsonyi, majd budapesti gimnáziumában. Innen került a kolozsvári egyetem filozófiai tanszékére, ahol 1896-tól egészen 1911-ben bekövetkezett haláláig működött.

Szellemi fejlődésében átment a XIX. század minden fő áramlatán, maradandó hatással voltak rá Kant és a német idealizmus, mire lassanként eredeti filozófiai rendszere körvonalai kezdtek benne bontakozni. Nagy célja állandóan szeme előtt lebegett: "Legyen Magyarországnak is egy önálló filozófiai rendszere, melynek eddig még hiányát érzi... Nekem kell Magyarországon a filozófiát új irányba terelnem; általam kell új korszakba lépnie. Ezt el kell érnem, kerüljön bármibe, vagy meg kell halnom", — írja naplójában. 1882-ben megalapította és három évig maga szerkesztette a Magyar Philosophiai Szemlét, mely megismertette a magyar közönséggel a pozitívizmus szellemét és tanát, fejlesztette és pallérozta a magyar filozófiai nyelvet s benne a magyar élet nyújtotta ki karjait a legmagasabb szellemi csúcsok felé. Többször megkísérették, — még egyetemi tanársága előtt, — hogy dolgozzék külföldi körök számára, kedvező ajánlattal siettek elébe, hogy főművét német nyelven írja meg, de ő mindezt határozottan utasította vissza: Ő magyar tanár, kötelességének tartja magyarul írni, különben is minek hordjon vizet a Dunába? Magyar részről ellenben sok gáncs, megnevértés és visszautasítás érte, — ebben része lehetett annak is, hogy egész életén át határozott ellenzéki, 48-as politikai meggyőződést vallott, a szabadkőművességet megvetette s hajlíthatatlan, bátor kiállású személyiség volt: "Én sohasem sajnáltam személyemet ott, ahol az igazságot megmenhethetem — írja. — Oly feleleteket is éltem már meg, ahol egészen mezítelen hazugságokat mondtak szemembe, hogy elnémisanak; az eredményen azonban ezzel sem változtattak: ami igazat mondtam, azt nemigaznak kimutatni erőszakos disputa által sem sikerült."

Szellemi hatásának s gondolatainak erejét mutatja az a nálunk oly ritka jelenség, hogy iskolát teremtett: a köréje sereglett tanítványokat egész életükre maradandóan ragadta

meg, lelkük alapdöszpozíciójának kibontakozását segítette elő, a kevésbé önállóakét pedig gondolatainak oszlopaival markánsan határozta meg. Sok kiváló, mai vezető emberünk életművébe beépültek az ő eszméi (Ravasz, Makkai, Tavasz, Bartók, Tankó stb.) s még a tőle térben és időben távolabb eső vagy más úton járó gondolkodók alkotásain is kimutathatók az ő erős szellemének határozott nyomai (Pauler, Brandenstein).

Böhm Károly nem hasonlítható a filozófiatörténetnek azokhoz a nagyságaihoz, akik egészen új alapmagatartásból építették ki rendszerüket (Platon, Kant, Kierkegaard), azokhoz sem, akik egy kor kollektív, filozófiai magatartását dolgozták ki egyéni filozófiai rendszerre (Descartes, Spinoza, Heidegger); ő egy már meglévő rendszernek, a fichtei idealizmusnak alapmagatartását veszi át és azt sajátos, egyéni hangsúllyal, az értékekben önmagát vetítő, felszabadult Én középpontba állításával fejleszti tovább és építi ki eddig még nyitva hagyott területeken (pl. az esztétikában). Találón jegyzi meg róla egyik tanítványa: "... Fichte felfogásának legmélyére hatol s világgossá teszi azt, ami Fichte tanában homályos maradt."

Az esztétikai érték tana, főműve eddig kéziratban levő s most kiadott VI., utolsó része Böhm Károlynak az axiologia általános alapvetése mellett (amellyel a külföldi kutatást is megelőzte), legeredetibb alkotása. Eredetivé teszi nemcsak a fichtei filozófiának fent említett sajátos, egész főművén áthúzódó, különösen annak második felében következetesen érvényesülő böhmi hangsúlya, hanem az is, hogy itt Fichte filozófiai alapmagatartását olyan területen fejti ki, melyen mestere nem járt. Fichte ugyanis tudománytant, erkölcs-, állam-, jog- és vallás-filozófiát adott csupán, esztétikáját azonban nem dolgozta ki.

Valamely filozófiát beállíthatunk egy másik filozófiába, vallás, teológia megvilágításába, megmérni azonban és megítélni csak a saját alapmagatartása felől lehet s csak a saját mértékeivel szabad, ha nem akarunk vele szemben igazságtalanok lenni. Így nézve Böhm főművének VI. részét, az esztétikai érték tanát, megállapíthatjuk, hogy az a sajátos böhmi hangsúlyú alapmagatartás itt szervesen és következetesen fejlett ki s a megkívánható mértékig teljesen. Az esztétikai alannyal és tárggyal s a kettő synthesisével: a műalkotások különböző nevelési részesletesen foglalkozik. Az ún. esztétikai kategóriák (szép, rút, fenséges, — komikum, tragikum) fogalmait alappondolatából szervesen eredezteteti, legvégül a tragikum elméletét adja, melyben szembehelyezkedik a korabeli külföldi és hazai esztétikusok (Gyulai, Greguss, Arany) moralizáló felfogásával. Legnagyobb értéke felemelő és magyar viszonyaink között pártját ritkító teljesítménye ennek a gondolatépületnek talán éppen következetességében és teljességében van. A gondolatlánc mindenütt szorosan egybekapcsolódik, sehol egy problémát nem hagy ki megoldatlanul, vagy félig megoldottan. Nekivág a legnehe-

zebbeknek is: sikerülten tisztázza a megismerés és szemlélet viszonyát, melyet Kant sem tárgyalt kielégítően s végül is homályban hagyott. Továbbmegy az Apácai Cseri János által megkezdett úton a magyar filozófiai nyelv és terminológia fejlesztésében. Sohasem adhatjuk fel azt az igényt és azt a szellemi harcot, hogy minden bölcséleti kérdést s eredményt egészen a legfinomabb árnyalatokig magyar nyelvünkön is ki tudjunk fejezni. Böhm Károlynál tudatos törekvés is volt az, hogy megtanítsa a filozófiát magyarul beszélni. A sajátos magyar filozófiai terminusalkotástól és terminológiától ugyan még ő utána is messze vagyunk, de nem lehet lekicsinyelnünk e téren az ő teljesítményét, mellyel részint eredeti terminusok alkotásán (pl. öntét, önállítás stb.), részint idegen kifejezések fordításán fáradozott (pl. projectio, setzen, vetület stb.).

A magyar géniusz gyökeréből sarjadó filozófiát alkotni még neki sem adatott meg. Nem leszünk hozzá igaztalanok, ha művét a német filozófiai fejlődés egy szeletének tekintjük. Kultúránk gyökérbetegsége, hogy nagyobb részében nem önálló, hanem idegen gyökérzetű, "fordítás"-kultúra. Böhm Károly filozófiája minden komoly törekvése és magyar célkitűzése ellenére sem képviseli a magyar szellemet a filozófia síkján úgy, mint Arany János a költészetben. Törekvése, célkitűzése és kísérlete azonban állandó mementó a magyar szellem munkásai számára, hogy kultúránk adóssága még továbbra fennmaradt: meg kell alkotni a sajátos magyar szellem filozófiai vetületét, az önálló magyar filozófiai rendszert. Különbözik mindig ingatagok és kiskorúak maradunk az európai népek kultúrközösségében. Böhm Károly műve a magyar talajon olyan, mint egy idegen, nálunk kevésbé ismert növény; a magyar talaj a jövőben nem is belőle, az ő gyökereiből, — de immár egészen bizonyos, — nem is nélküle, az ő elmellőzésével, hanem csakis ösztönző s állandóan a legmagasabb igényt sugárzó példájára fogja megteremni a maga equivalensét. Idealista filozófiájának alapmagatartása korunkban időszerűtlenné válhat (bár még ma is a filozófiai fejlődésnek, ha nem is első, de egyik főárama), esztétikája is ma már sokaknak intellektualisztikusan egyoldalúnak tűnhetik fel, a magyar gondolkodás számára azonban mostanáig a legmagasabb igényt jelenti s önálló, magyar filozófiai rendszeralkotásra serkentő kísérletképpen fog fennmaradni. Ezért nevezzük őt a magyar filozófia atyjának.

K Ö S Z Ö N T É S

ID. KENDEH GYÖRGY 80 ÉVES

Isten iránti hálatalelt szívvel köszöntelek mind az oslói Ordass Alapítvány, mind pedig a mi Ordass Körünk képviselőiben 80. születésnapodon. Örömműnep ez az évforduló mindnyájunk számára. Áldjuk Istent, hogy nekűnk adott Téged és Veled együtt dolgozhatunk az evangélium ügyéért. Egyházunk tanító-mestere vagy, aki Isten követségében jár előttűnk és akire, mint példaképűnkre mindig büszkén feltekinthetűnk. Nevedet beírtad egyházunk történelmébe; nemcsak a tálentumos igehírdetők és az egyházi szeretetszolgálat lapjára, hanem a hitvallók listájára is és nevedet késői nemzedékek képviselői is hálával és tisztelettel fogják emlegetni, mégha időnként neved tiszta ragyogását méltatlanul eltakarni akarták is.

Életem egy-egy állomása is tanulságot szolgál száműnkra és a hitben való állhatatos megállásra tanít.

1912. január 22-én Késmárkon, lelkészi családból születél. Középkiskoláidnak Kolozvárovott és Budapesten történt elvégzése után ez a családi háttér készítet a soproni hittudományi karra történő jelentkezéshez és a lelkészi oklevélnek 1935-ben történt megszerzéséhez.

Lelkészi szolgálatodra ráillenek a missziói útjára induló Pál apostol szavai, melyek életem vezérlő csillagává váltak. Mint drága aranykeret, ez az Ige öleli körül egész életemet:

"De semmivel sem gondolok, még az én életem sem drága nekem, csakhogy elvégezhessem az én futásomat örömmel és azt a szolgálatot, melyet vettem az Úr Jézustól, hogy bizonyrágot tegyek Isten kegyelmének evangéliumáról."

(Ap. csel. 20,24)

Lelkészi eskűdet olyan komolyan veszed, hogy minden munkádba beleviszed nemcsak gazdag tudásodat, nemcsak egész akaratérűdet, hanem szívedet és lelkiismeretedet is. Erről tanűskodik már pályád kezdetén a másfél éves ceglédi segédlelkészi szolgálatod is, mely megalapozza Ordass Lajossal való sírig tartó meghitt barátságot, melyről ő azt írja, hogy nálánál jobban végeztet a munkát, mert még aznap halogatás nélkül elintéztet azt, ami felvetődött. Azt hiszem, ez a kibűvő keresése nélküli, dinamikus cselekvés egész életem jellemzője.

Az egy éves uppsalai tanulmányút a svéd nyelv elsajátítást teszi lehetővé és az északi államok egyházi viszonyainak nemcsak szakértűjévé, hanem a velűk való barátság ápolásának jelentős szószólűjává avat.

A Deák-téri segédlelkészi szolgálat száműmra is felejtetetlen emléket hordoz, mert akkor hallottalak először a szószékről és prédikációd lenyűgűző hatására ma is visszaemlékezem.

K Ö S Z Ö N T É S

Az 1939-ben Nyáregyházán kezdődő hat éves lelkészi szolgálatod alatt sikerül a gyülekezetben jelentkező békétlenséget kiegyenlíteni, az egyházi életet felvirágoztatni és szép gyülekezeti házat is emelni.

Az Ordass Lajos püspökké választásával megürült kelenföldi lelkészi állást 1945. december 1-től letartóztatásodig, 1950. március 31-ig láttad el példaadó hűséggel.

Letartóztatásod közvetlen indoka az volt, hogy állami részről koncepciós pert készítettek elő ellened és Keken András ellen és a kiszivárogtatás szerint 8 évre kívántak elítélni abban az esetben, ha Ordass az egyházi bíróság nem fosztaná meg püspöki tisztétől. Ezt követte hat hónapos kistarcsai internálásod állítólagos "demokráciaellenes" magatartásod miatt.

A kitelepítések megindulásakor Te voltál az elsők között, aki a kelenföldi fiatalokkal az üldözöttek segítségére siet az érdekeltek vagyontárgyainak biztonságbahelyezésével és emiatt, — szomorú még kimondani is, — hogy egyházi feljelentésre — Te is áldozatul estél három kiskorú gyermekeddel együtt a Békés megye tanyavilágába történt száműzetésnek (Kamut pusztá), ahol öt hold tartalékterületen kellett verejtékes fizikai munkával a mindennapi betevőért megküzdeni.

A kitelepítési tilalom feloldása sem hoz számodra enyhülést és csak az ötvenes évek derekán sikerül Piliscsabára költözni.

1956 őszén Ordass Lajos tárgyalásainak eredményeképpen, — aki az ő ügyével kapcsolta össze a Te és Keken rehabilitálását, — rövid időre visszatérhettél a kelenföldi gyülekezetbe. Ez alatt Ordass legbensőbb munkatársaként végeztél a megfizetett munkát. Talán az is utal erre, hogy "A nagy idők kis tükrében" 53-szor fordul elő neved. Nemcsak a segélyszállítmányok igazságos elosztásával, hanem 27 éven keresztül kb. 27 ezer recepttel kapcsolatos gyógyszer-szolgálat példás lebonyolításával és a pontosság és precizitás jelképévé vált neved; — még az állami szervek is kénytelenek voltak ezt elismerni.

De mindez nem számított, a politikai vakság és gyűlölet mindennél erősebb volt; 1961-ben "egyházi közérdekből" Kistarcsára, az Özvegy Papnék Otthonába száműzött Káldy egyházi deportálási végzése, mert "sterilen" hirdetted az Igét és nem voltál hajlandó a gyarmatosítás ellen propaganda-prédikációt tartani. Azt hiszem, az emberi helytállás ritka példájaként lehet értékelni azt az áldozatos, fizikailag is megerőltető munkát, amit válladra kellett vened. Csak 1982. február 28-án, nyugdíjazásoddal ért véget kistarcsai száműzetésed, melynek feloldására 21 esztendő alatt az egyházi érdekekre állítólag gondosan figyelő egyházi vezetőség nem talált alkalmat.

Vázlatos megemlékezésem hiányos lenne, ha nem emlékeznék meg az Ordass Baráti Körben végzett kiterjedt szolgálatodról. Minden túlzás nélkül elmondhatom, hogy Te vagy a Kör lelke,

K Ö S Z Ü N T É S

a Kör motorja, aki szervez és irányít, könyvet kiad, — mind-egy, hogy hányszor kell Keszthelyre, vagy Gyulára utaznia, — előadásokat és összejöveteleket szervez és közben még arra is vállalkozik, hogy — most már önként — másodszor is, segítsen a már-már összeomlással fenyegető kistarcsai otthon vezetésében. Azt hiszem ez a fél év az emberi helytállás fényesen ragyogó, messzire világító példaképe.

De egész életed bizonyágtevés Isten követségében, Isten ügye mellett. De talán jobban a lényegét fejezem ki, ha Dóka Zoltán egyik kitűnő tanulmányából az elnevezést és a gondolatmenetet kölcsönvenném és Téged Isten kiáltó emberének neveznélek.

Vele együtt elmondhatjuk, hogy az Úrnak útját készítő ember vagy, aki egyedül Őreá koncentrálna hívsz mindenkit munkába és bizonyágtevésre. Magával ragadó, igazi élményt jelentő szónoki prédikációid is erről tesznek bizonyosságot; amikor két évvel ezelőtt újra megszólalhattál Kelenföld templomában, soha nem látott embertömeg töltötte meg Isten házát, mert érezte, hogy most az egyház életében valami igen fontos dolog történik.

De Te vagy az egyenes utak embere, aki életeddel példát mutatott arra, hogy miként kell vállalni Krisztus keresztségét. Amikor szinte mindenkit elfogott a félelem és kétségbeesés, akkor nem tántorodtál meg, hanem börtönt, internálást, kitelepítést, egyházi száműzetést jó szívvel elfogadtál Isten rendelkezéséből. Isten kiáltó embere Isten örök erkölcsi világrendjének a törvénye mellett áll ki ma is, amikor sokan a szekularizált világból nyílt balgaságnak tartják a tiszta életet és a tiszta erkölcs követelményét.

És végül: a reménység embere vagy akinek a kiáltó szava felrázza a letargiába, reménytelenségbe süllyedt embert és a feltámadott Krisztusra mutatsz. Azt hirdeted, hogy az egyháznak újra egyháznak kell lennie, meg kell újulnia, mert különben elveszíti hitelét ebben a világban.

Ezzel a gondolatokkal szeretném Kendeh György felé el nem múló tiszteletünket és szeretetünket kifejezni és 80 év küszöbén Isten kiáltó emberének életére és egészségére Isten áldását kérni.

Dr. Boleratzky Lóránd köszöntő beszéde után Botta István üdvözölte a jubilánst a Keresztyén Igazság munkatársai nevében. Beszéde záró szakaszát idézzük:

"... A Keresztyén Igazság munkatársai nevében köszöntelek. E lapnak megjelenése is bizonyítéka, hogy a munkában fáradságot nem ismertél, a szolgálatra mindenkor készen álltál. Dóka Zoltán 1984-ben Nyílt levelében leleplezte és világgá kiáltotta, hogy az LVSz és egyházunk téves úton jár, de torkára fojtották a szót, s bedugták fülüket, hogy ne halljanak és ne értsenek. Ezután egymást követve hangzott el a Testvéri szó,

K Ö S Z Ö N T É S

Javaslat a reformokra, a Kiáltó szó egyházunk jó rendje helyreállítása, s teológiánk megújulása érdekében. Elhallgatás és visszautasítás lett részük abban az egyházban, amely hitvallásként állítja önmagáról, hogy "ecclesia semper reformari debet". Akkor merült fel égető szükségszerűséggel, hogy lapot kell alapítanunk, mert a Testvéri szót nem értik, a Javaslattal nem fogadják el, a Kiáltó szót sem hallják meg. S akkor vállaltad a lehetetlennek s megoldhatatlannak látszó feladatot: a lapnak jogi és anyagi alapot kell teremteni, országot járva nyomdát szerezni, majd mikor a lap megindult, a felelős kiadó minden terhét viselni, a nyomdába utazásoktól a postázásig, ellenszolgáltatás nélkül, egyházunk iránti áldozatos szeretetből. S az OLBK, a kistarcsai Üzveggy Papnék Otthona, melynek 102 éves korában elhunyt édesanyád alapító tagja volt, a Keresztyén Igazság felelős kiadói hármasság tagja terhet Istentől rendelt segítőtársaddal, "Mária néni"-vel máig lankadatlanul hordoztatok, mint Isten hűséges sáfárai.

Legyen ez a köszöntés a köszönet szava is. Feléd és felétek, de elsősorban Isten felé, aki hitet, erőt, s eddig nyolcvan esztendő óta adott "háza népének" szolgálatára, s kérés, hogy még sok évig adja meg továbbra is, egyháza építésére, javunkra és örömünkre."

Felhívjuk Kedves Olvasóink figyelmét arra, hogy húsvétra megjelenik

GIERTZ BO - HITBŐL ÉLÜNK című könyve.

A könyvet Ordass Lajos fordította, s első kiadása közvetlenül a háború után jelent meg. A kiadás teljesen elfogyott. A most folyamatban levő 2. kiadás keresztyén életünket kívánja segíteni. Előjegyzést pontos név és cím megadásával a kiadóhivatal gyűjti.

Örömmel adunk hírt arról, hogy a nemrégiben megjelent

VIRÁG JENŐ: DR. LUTHER MÁRTON ÖNMAGÁRÓL c. életrajz

elfogyott. A 4. kiadás már a nyomdában készül. Megjelenése április elejére várható. Ez a Luther-életrajz odakíváncozik minden evangélikus családba. Jó bepillantást ad Luther életébe, kemény küzdelmeibe, szól üldöztetéséről, egyre szélesedő munkájáról, a reformáció külső és belső problémáiról. — A könyvecskét nemcsak a felnőtt egyháztagek részére ajánljuk, hanem az új kiadáskor különösen is az ifjúságra gondolunk.

Kérjük: terjessze, rendelje meg. Pontos nevét és címét küldje be a kiadóhivatalnak, s rövidesen olvashatja.

DR. HERÉNYI ISTVÁN

A ZSINATRÓL

Előadás a kelenföldi gyülekezetben 1992. január 4-én
tartott szeretetvendégségen

I. A ZSINATRÓL ÁLTALÁBAN

A zsinat a görög-latin synodus-ból veszi eredetét. A latinban még conciliumnak, gyűlésnek is nevezik. Lényegében a zsinat egyháziak tanácskozása egyházi ügyekben.

A reformáció előtt a katolikus egyházban a zsinatnak háromféle fajtáját ismerték. Az egyetemes, a nemzeti és az egyháztartományi vagy egyházmegyei zsinat.

Az egyetemes zsinat a katolikus egyház püspökeinek gyűlése a pápa elnökletével. Az egyetemes zsinat dogmatikai határozatai, ha azokat a pápa jóváhagyja, infallibilis (csalathatatlanság).

A reformáció előtt 18 egyetemes zsinat volt. Az első ezek között a 325-ös niceai zsinat, amelyen a niceai hitvallás is született.

A reformáció beköszöntével Magyarországon a reformáció hívei is tartottak zsinatokat. 1543-ban volt az első magyarországi protestáns zsinat, ezt követte a 16. században még 5 másik. A 17. században a zsolnai (1610), a szepesváraljai (1614) és a komjáti (1623) voltak a kiemelkedők.

A zsolnai zsinatot 1610-ben Thurzó György hívta össze, a felvidéki 10 vármegyében három egyházkerületet alapítottak. Ebben mind a magyarok, mind a németek, mind a tótok képviselve voltak. Az ezt követő szepesváraljai zsinat (1614) Szepes és Sáros megyében még egy kerületet alakított. A 17. század közepéig kialakult a második világháború végéig fennállott négy kerület: a dunántúli, a dunáninnen, a bányai és a tiszai.

Alapvető változást hozott a zsinatok történetében 1791. II. Lipót király alatt az 1791. XXVI. tc. garantálta a protestánsok vallásszabadságát, ezt kiterjesztette az 1848. XX. törvénycikk.

1791-ben volt az első szabad zsinat az ellenreformáció után. Ez meg is hozta határozatait és törvényeit, de a király nem hagyta jóvá, ennek ellenére alkalmazták.

Egy évszázaddal később, 1891-ben gyűlt össze az egyház népe zsinatra. Megalkotta az egyházalkotmányt és a szükséges törvényeket. Ezen 1934-ig nem történt változás.

Ekkor dr. Vladár Gábor, akiről éppen most emlékezett meg a Keresztyén Igazság hasábjain Boleratzky Lóránd, az Igazságügy Minisztérium törvényelőkészítő osztályán készítette el az egyházi törvénytervezeteket. Kitűnő jogászai munka.

II. A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ UTÁN, a kommunisták uralomrajutásáig is a koalíciós pártok a kommunista párttól befolyásoltan, az állam és az egyház viszonyában az államiság mellett döntöttek. Ennek köszönhető az egyházi iskolák államosítása. Tildy Zoltán, aki református lelkész volt, az iskolák államosítása mellett foglalt állást. Ordass püspök az egyházi iskolák fennmaradása mellett foglalt állást. Ez végülis az egyházfő koncepciójában való elítéléséhez vezetett, amely az egyház helyzetét is meghatározta.

Az állam a régi vezető egyéniségeket eltávolította és a saját embereivel váltotta fel. Dezséry és Vető megválasztása a kommunista párt nyomásának volt köszönhető. És ez az irányzat ráütötte bélyegét az egyházi kodifikációra is.

Már 1952-ben szüksége merült fel a törvények megváltoztatásának. Ekkor írták ki a háború utáni első zsinatot. Ez a zsinat azonban csak részleges volt. Egyes törvényeket hozott. Ezek között legnevezetesebb az, amely a négy egyházkerületből kettőt csinált. Persze nem véletlenül, mert ezzel az etikailag elegendő el nem ítélt cselekménnyel Turóczyt és Szabót is megfosztották kerületeiktől. Megalakult a ma is élő két kerület: az északi és a déli. A megalakulást a korabeli egyházi szószólók az egyház takarékos gazdálkodására vezették vissza, elhallgatva az egyébként is nyilvánvaló célt: a két püspök eltávolítását.

A zsinat pár napig tartott, a zsinati tagoknak csak a Dezséry által szövegezett törvénytervezeteket kellett elfogadniuk. Elfogadták.

Utána 1966-ban Káldy Zoltán elnökletével jött össze a zsinat, amely a ma is vitatott egyházi törvényeket hozta. Ennek legkényesebb pontja a Nyilatkozat. Ez a nyilatkozat a kommunista állam mellett tette le a garast, megfosztván az egyházat minden önrendelkezésétől. A törvényeket Ottlyk Ernő könyvében agyba-főbe dicsérte, de megítélésem szerint ennél jogászilag szörnyűbb fércművet még a magyarhoni evangélikus egyházban nem alkottak.

III. A MOSTANI ZSINAT

1987. október 24-én beiktatták tisztségükbe dr. Harmati Bélát és dr. Frenkl Róbertet. Az Új Ember erről így ír. A Kormány és a hazai társadalmi szervek nevében az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke szívélyes hangú köszöntőjében a most beiktatott egyházi vezetőket, méltatta az elhunyt Káldy Zoltán püspök egyházkormányzói és közéleti munkásságát. 1987. december 31-én a Deák-téren dr. Harmati Béla prédikált és beszédében kitért Káldy Zoltánra, méltatva érdemeit. Erre válaszoltam levélben Harmatinak. Kifogásoltam, hogy Káldynak csak a jó oldalait mutatta be, holott nagyon sok volt az árnyék Káldy tevékenységében. Már ekkor javasoltam egyrészt a rehabilitáció azonnali

megindítását és a zsinat működésének megkezdését. Mind a rehabilitáció, mind a zsinat kérdése állandó késésben volt. Az előbbit csak 1988 végén kezdték el, a zsinat kérdését azonban 1988-tól 1991 júniusáig tudták elhúzni az egyház vezetői. Itt név szerint meg kell említenem dr. Frenkl Róbert országos felügyelőt, akinek kötelessége lett volna a zsinat mielőbbi egybehívása. Az Ordass Lajos Baráti Kör, megalakulásától kezdve, ugyancsak szorgalmazta a zsinat megtartását. De ugyanígy sürgették ezt az EKE, az ifjúsági szervezetek is. Mindezek ellenére a zsinat munkája csak 1991 júniusában kezdődött meg.

A zsinat időbeli elhúzása óriási gondot és zavart okozott az egyház életében. Az 1953-as és 1966-os törvényeknek mi volt a baja? Elsősorban az, hogy az addigi demokratikus egyházvezetést és egyházkormányzást, meg az egyház egész külső rendjét a püspöki hatalom kiszélesítésével diktatórikus irányban tolták el.

A hivatkozott törvényeknek nemcsak az volt a bajuk, hogy tartalmaztak generális klauzulát. Eszerint minden esetben a Népköztársaság rendjéhez kell igazodni minden törvényt alkalmazónak. De ezenkívül a gyülekezetek eddig szerepét is megnyírbálták. Kivették a kezdeményezést az egyházközségek kezéből. Továbbá, csak példászerű felsorolásban, antidemokratikus volt a törvénykezés, a lelkészek áthelyezése, a kerületek felosztása, a törvényerejű rendelet bevezetése.

A törvénykezés azért volt antidemokratikus (de ez sajnos még az 1934-es törvényben is így volt), mert a bíróság elnökei a közigazgatás élén álló vezetők voltak. Holott Montesquieu óta az igazgatás, a törvénykezés és a törvényhozás egymástól szigorúan elválasztott állami ágazatok voltak.

A lelkészek áthelyezését addig bírói úton lehetett megvalósítani, most már közigazgatási úton. Ennek pedig semmi garanciája nem volt.

A kerületek felosztása úgy történt, hogy Turóczy és Szabó kerületét megszüntették, őket nyugdíjba küldték, s a négy kerületet két kerületté olvasztották össze, anélkül, hogy újabb püspökválasztást tartottak volna.

A törvényerejű rendelet bevezetése az egyetemes presbitérium által a sztálini minta alapján készült. Kizárólag a diktatúrát jelzi. Az egyházi törvényhozó testület munkáját szűkíti és helyébe lép. Bár a rendelkezés úgy szól, hogy a zsinat működésének szünetében az egyetemes presbitérium hoz törvényerejű rendeleteket olyan tárgykörben, amelyben a zsinat nem intézkedett. Ennek alapján indult meg a dereguláció. Elrendelték az 1966-os egyházi törvények deregulációját, azaz megdemokratizálását. Erre azonban az egyetemes presbitériumnak nem volt joga az 1966-os törvény alapján sem. De a törvénytelen eredmény sem volt kielégítő. Nevezetesen nyolc helyen törölték a törvényből a Népköztársaság szót. Ez több, mint 6 hónapig tartott. Ez a dereguláció azután következett be, miután

1989. január 24-én a sztálini alkotmányt módosították. Az egyházvezetőség – az ellenzéki csoportok intelme ellenére, – nem a zsinatot hívta össze, hanem megkísérelte toldozni-foltozni az 1966-os törvényt. 1990. augusztus 24-én életbelépett a Magyar Köztársaság alkotmánya. A régi alkotmány, amely alapját képezte az 1966-os egyházi törvénynek is, megszűnt.

Ezután megkezdődött az 1966-os egyházi törvény jogi értékelése. Abban valamennyi egyházi szerv egyetértett, hogy az 1966-os törvény eredeti formájában hasznavehetetlen. Az Ordass Lajos csoportból mind Herényi István, mind id. Magassy Sándor ajánlották az átmeneti időre az 1934-es törvény hatályba helyezését. Ezt azonban az egyházi többség nem fogadta el. Járta a maga útját.

Ez általános jogbizonytalansághoz vezetett. Az átmeneti időben kialakult az egyházban az 1966-os törvény szövegének bizonyos mértékű átvétele. Ez annyit jelentett, hogy egy szokásjog alakult ki. Ez azonban nem szolgált az egyház javát.

Közben 1989-től kezdve a legkülönbözőbb egyházi szervezetek és magánszemélyek elárasztották az egyház vezetőségét törvénytervezetekkel. Ez már a zsinati légkörnek volt köszönhető. Az egyháztagok is érdeklődtek az egyház külső rendjének megalakítása iránt.

Eddig mintegy 55 törvényjavaslat érkezett a zsinati irodához.

Három és fél év után (a zsinati előkészítésre való felhívás óta) végülis dr. Frenkl Róbert elrendelte a zsinati választásokat a régi 1966-os antidemokratikus törvény, vagy arra alapozott szokásjog alapján. A zsinat 1991. július 8-9-én ülésezett. Ez elé a zsinat elé a fiatalok csoportja (majd Roszik Gábor is) javaslatot tett a tekintetben, hogy a most megalakult zsinati tagság hozzon létre egy új demokratikus zsinatválasztási törvényt, oszlassa fel magát és az új törvény alapján legyen új zsinati tagválasztás.

Ez nem történt meg. Különböző manipuláció után a régi zsinat maradt továbbra is. Különösen Roszik Gábor javaslata miatt nem akart ez a zsinat tovább mozdulni, holott az irányában megnyilatkozott bizalmatlanság semmiféleképpen nem befolyásolja javaslatának alaposságát és jogosságát. Mivel a fiatalok javaslatát elvetették, több fiatal zsinati tagságról – tiltakozásul – lemondott.

Azóta augusztus 23-24-én, majd november 23-24-én volt zsinati ülés, valamint a zsinati bizottságokban is folyt a munka. Fél év után sincs azonban egyetlen törvénye sem az egyháznak. Kétségtelenül nagy hibája volt a Dezséry-Káldy-féle törvényhozásnak, hogy a zsinat két napig ülésezett és mindent megszavazott, a mostani halogatás viszont szintén a törvénytelenségek melegágyává lesz.

Megítélésem szerint a törvényhozás munkája elsősorban jogászai, szakmai munka. Ennek előfeltétele a törvényjavaslatok-

nak bizottságokban való megtárgyalása, majd a teljes ülés elé való terjesztése. Ott pedig rövid hozzászólások (klotür) után szavazásra kell feltenni a javaslatot.

Van 55 javaslat és ebből még egy sem került a plénum elé. A bizottságokban való munka egy-egy témánál való hosszú elidőzést jelent. Haszontalan vitákat involvál és nem viszi előbbre a törvényalkotás ügyét.

Ha mégis pozitívumról beszélhetünk, az az a nyilatkozat, amelyet a múltira vonatkozólag 1991. november 24-én kiadott a zsinat. Ez annyira általános és egybemossa a jogsértetteket a jogsértőkkel. Még olyan neveket sem említ, mint Ordass és Turóczy, akik végülis — mindegyik a maga útján — az ellenállás hívó exponensei voltak, de a másik oldalról sem említi meg, hogy 1988 előtt a püspökök Dezsérytől kezdve illegitim püspökök voltak. Így Dezséry, Vető, Ottlyk, Káldy, Nagy. Ezek mindannyian tudták azt, hogy Ordass Lajos 1945-től 1978-ban bekövetkezett haláláig volt az egyetlen legitim püspök a Bányai (majd a Déli) Kerületben. De Turóczy 1957-es megválasztása is legitim volt. Eltávolítása volt illegitim.

Sajnos, meg kell állapítanom, hogy a zsinat-összetétel olyan, amely nem tükrözi azt a vonalat, amelyet Ordass Lajos és Turóczy Zoltán neve fémjelzett.

Csak példát mondok. 1953-ban, miután kitettek a teológiáról, vizsgát tettem minden tantárgyból Ordass Lajos és Káken András előtt azzal a céllal, hogy a vizsgák alapján megfelelő időben megkaphassam az abszolutóriumot a Teológiától is.

Ilyen irányú kérelmet nyújtottam be a zsinathoz. A zsinat ezt elutasította, ugyanakkor meghozta a Nyilatkozatot. A kettő egymással szöges ellentétben áll. Ha ez a két kiváló egyházi férfiú, átlátva 1953-ban tanulmányaim folytatásának az egyház hibájából történt ellehetetlenülését, megtalálta a kivezető segítő utat, ezt most 40 év után a zsinat desavualta.

Szeretném befejezni előadásomat azzal, amit Hafenscher Károly írt Deák-téri tájékoztatójában: "Az a jó reménységem, hogy a tanulás első fázisán túl vagyunk és a februári ülés már megmutatja, hogy tudunk lendületesen és eredményeket felmutatva dolgozni."

Szerkesztői utószó

Dr. Herényi István — aki jelen számunkban a zsinat néhány alapvető és általános jogi problémáját vizsgálja — magánvállalkozásban úttörő munkát végzett "Az evangélikus egyház az egyházjogtörténet tükrében (1945-1990)" c. tanulmányának közrebocsátásával. A könyv több, mint 200 oldal, forrásokra utalásainak száma megközelíti a 700-at, személynévmutatójával az olvasó gyors tájékozódását segíti. Mivel megjelentetését a zsinat nyitására kívánta időzíteni, az összegyűlt hatalmas adatanyagnak csupán töredékét sikerült feldolgozni és vala-

melyest rendszerezni. Pontatlanságokat, hiányosságokat, szerkezeti és módszertani problémákat a feltehetőleg nyomdahibákon túl a sietség is okozta. A szerző maga is tisztában van mindezzel: az olvasó figyelmét már könyve borítóján felhívja arra, hogy ez az írás "vázlat" csupán; "Nem az egyéni ambíció, hanem az igazság utáni vágy vezérelte e könyv megírására. Egyházunk jobb megismerése a célom és ha ezt csak részben is elértem, akkor talán nem dolgoztam hiába."

Az úttörés mindig nehéz munka. Herényi István könyve első kísérlet annak a korszaknak összegezésére, valamint a korszak jogsértettjeinek és jogsértőinek nevesítésére, amely immár végleg mögénk került. A folytatás, kiegészítés, pontosítás, korrekció feladata még hátra van; ezt akár ő is, akár más szakember már könnyebben elvégezheti a könyv tanulságainak birtokában. Ha így tekintünk erre a történeti vázlatra, akkor osztozni tudunk a szerző reménységében: munkája nem volt hiábavaló.

(A könyv megrendelhető a szerzőnél: 1075 Budapest, Wesselényi u. 40.)

DR. BOLERATZKY LÓRÁND

TÖPRENGÉS EGY ZSINATI DÖNTÉS FELETT

Aki a zsinati munkában való részvételre vállalkozik, annak számolnia kell azzal, hogy véleményével, javaslatával olykor-olykor alulmarad, érvelését a többség nem mindig fogadja el. A többségi elven nyugvó demokratikus döntés tudomásulvétele olyankor azonban mégsem látszik könnyűnek, amikor alapvető, evidens tények figyelmen kívül hagyásáról van szó. Ilyen esetben a döntést derűs lélekkel, megnyugvással aligha lehet tudomásul venni.

Ilyennek látom a zsinat harmadik ülészakán a múltat lezáró nyilatkozat kiegészítésére irányuló javaslatom elvetését. Azt javasoltam ugyanis, hogy a szövegbe kerüljön bele: "a Krisztus tanukról, köztük Ordass Lajos és Thuróczy Zoltán püspökökről, — akik hitükért büntönt szenvedtek — és mindazokról a lelkészekről történő megemlékezés, akik súlyos megpróbáltatások közepette is meg tudtak állni és nem váltak a korábbi rendszer kiszolgálóivá." Ezt a javaslatot a zsinat 20 igenlő szavazattal 28 ellenében és 11 tartózkodás mellett elvetette. Az elutasítás indoka feltehetőleg az volt, hogy a zsinat nem akart diszkriminálni két püspök nevének a kihangsúlyozásával.

Úgy gondolom, hogy ez az érvelés aligha meggyőző, mert példalódzó, – tehát nem taxatív – felsorolásról volt szó, hiszen utalás történt volna a név szerint nem nevezett lelkészek helytállására is. Ennek a javaslatnak az elvetése is hozzájárult a zsinat erősen általánosító az egész egyházat a vádlottak padjára ültető állásfoglalásához, pedig a régóta érvényes jogelv: *societas delinquere non potest*, a felelősséget csak egyéni vonatkozásban tartja megállapíthatónak, nem egy egész közösségre nézve. Úgy tűnik, hogy ezzel csak az elmúlt korszak negatívumai kerültek kiemelésre és az egyházzól kialakított kép eltorzult; amikor végre pozitívumokra is hivatkozhattunk volna, akkor megnémultunk. Elképzelhető-e, hogy egy másik egyház, amelyik két börtönviselt püspökkel dicsekedhetne, ezt elhallgattaná? Azt hiszem aligha. A szavazás kimenetele azt mutatja, hogy bár sok szó esik napjainkban a megújulásról, Ordass szelleme még mindig nem élő és nem hat köztünk. Kétségkívül ennek egyik oka az, hogy felnőtt egy nemzedék, anélkül, hogy hallott volna róla, a fiatalság előtt neve szinte ismeretlen. Az elmúlt negyven év súlyos örökséget rakott ránk, amikor mindenkint, akit lehetett, deheroizált, a tekintélyt ledöntötte, mindent a pigra massa szürkeségéhez kívánt alakítani. Pedig jaj annak a nemzedéknek, amely az örök értékeket, a példaképeket, a szellemi nagyságokat ledönti és megtagadja. A látásunkat a szemünkre nőtt hályog zavarja.

Ugyanakkor azt hiszem, nem a személyi kultusz jeleként lehet értékelni azt a szinte egyedülálló megnyilatkozást, amelyet a willmari (Minnesota, USA) Vinje Lutheran Church norvég alapítású templomában lehet látni, nevezetesen azt, hogy ott ragyog a templom belsejében körbefutó feliratsoron 78 Krisztus-tanú neve között Ordass Lajosné. Ennek súlyát még az is növeli, hogy ő volt az egyedüli élő személy, akinek a neve az Ábrahámmal kezdődő névsor végére felkerült. Egyházunk fénylő csillagára nemcsak a willmariaknak, hanem nekünk is fel kellene tekintenünk.

De szólaltassuk meg magát Ordass Lajost, aki nemcsak szóban mondta el hitvallását és másoknak adott jótanácsot, hanem életével tett tanúbizonyságot Krisztusáról:

"Ha egy keresztyén lakosságú országban istenellenes és így egyház ellenes hatalom ragadja magához az uralmat, akkor ugyan mi lehet Isten akarata azok felé, akiknek drága a keresztyén hitük? Nem az, hogy alkudozás nélkül védelmezzék azt? S ha az istentelen hatalom annyira elvakult, hogy még a bántalmazás eszközához is hozzányúl, akkor mi lehet Isten akarata a hűségesek felé? Nem az, hogy börtönben rabláncot vállaljanak, vagy bitófán vértanúhalált? És ha ez Isten akarata, akkor ez az akarat nem legelsősorban mifelénk irányul, akiket gyülekezeteiben pásztori tisztséggel ruházott

fel?"... "Uram, Te olyanokat keresel követőidnek, akik a boldog lelkesedésben hozzád sietnek. De melletted maradnak akkor is, ha szürke hétköznapi munkájában hitvalló hűséggel meg kell állni. Főként pedig, akik akkor is mindennap nyomodban járnak, ha föl kell venniök a keresztet és úgy kell követniök Téged." (Ordass Lajos: Elmélkedés a négy evangélium együttes szövege alapján. 63 és 177. l. Kézirat.)

Ha a zsinat a maga megosztottságában a két bizonyágtevő püspököt nem is állította a hitben való megállás példaképekéül, az ő helytállásuk egyházunknak olyan erkölcsi tőke, amely a megújuláshoz erőt, aranyfedezetet jelent.

A MAGYARORSZÁGI EVANGÉLIKUS EGYHÁZ ZSINATÁNAK

Budapest

A zsinat első ülészsaka után az országos felügyelő a tévé nyilvánossága előtt örömről és boldogságáról számolt be, pedig tulajdonképpen egy egyháztörténetileg páratlan lehetőség tragikus elmulasztásáról adott hírt. Ugyanis nem került elfogadásra az ún. "kétlépcsős zsinatra" vonatkozó javaslat.

Bár józanul előre számítani lehetett arra, ami bekövetkezett, előzőleg sokunkban mégis ott élt a reménység: hátha az alkalom nagyszerűsége megérinti az egyházunk sorsáért felelős résztvevőket, és bátor döntésük révén végre véget érhet a múlt, s valóban új korszak kezdődhet egyházunk életében. Nem így történt.

A zsinat második ülészsakán elvileg még lett volna lehetőség a súlyos hiba kijavítására, annál is inkább, mert az első ülészsakon az országos felügyelő törvényjavaslata – jogilag képtelen módon – csupán élıszóban és nem írásban került előterjesztésre. Mint ismeretes, ez az alkalom is kihasználhatlanul maradt.

A "kétlépcsős zsinatot" elvető döntés, s mindaz, ami ebből a folytatásra nézve nyilvánvalóan következik, a múltat prolongálja. Ennek a határozott reform-tervnek az elutasítása után pedig – úgy tűnik – most már minden lehetséges. Lehetséges, hogy továbbra is olyan püspök-elnökünk legyen, aki nyíltan a pártállami időkből örökölt struktúrák megőrzése (a két kerület fenntartása, a közjogi funkciók szét nem választása) mellett tör lándzsát; lehetséges, hogy olyan vezetőségünk legyen, amelyik nem tartja igazán fontosnak egyházunk teológiai és közéleti-erkölcsi megújulását; lehetséges, hogy a vezetők álszavakkal áltassák önmagukat, egyházunk népét, s nem

utolsó sorban külföldi hittestvéreinket; lehetséges, hogy olyan zsinatunk legyen, amelyben többsége van a határozott reform-lépéseket elkerülni akaró és a hatalom megőrzésére törekvő irányításnak.

Ebben a helyzetben és ezzel a perspektívával pedig én ennek a zsinatnak a munkájában semmi esetre sem kívánok részt venni. Ezért zsinati póttagságomról ezennel lemondok.

Győr, 1991. november 12.

ITTZÉS GÁBOR

AKTUÁLIS ELŐZETES TÁJÉKOZTATÁS

A közeljövőben megjelenik SCHOLZ LÁSZLÓ lelkésznek "TISZTÍTSD MEG SZÍVEDET, HOGY MEGTARTASSÁL" c. evangélikációs írása. Ez a füzet 1946-ban jelent meg. Üzenete, mondanivalója mai egyházunknak szól. Az egyház megújulásáért imádkozókat, szolgálatot vállalókat keresi, a lelkészeket csakúgy, mint azokat, akik vállalják az egyetemes papságról szóló tanítást minden következményével együtt. Dóka Zoltán hévízgyörki lelkész írt ehhez a füzethez ajánlást. Ezt közöljük az alábbiakban:

AJÁNLÁS

Nagy igehirdetők sajátja, hogy Isten igéjének mélységeiből oly kincset tudnak előhozni, melyen nem fog az idő. Scholz László szöszéke alá közel 50 év múltán is érdemes odaülnünk. Nem távozunk üres kézzel. Az Ordass Lajos Baráti Kör vezetősége ezért él szívesen a lehetőséggel, hogy megjelentesse e kis könyv második kiadását.

Vállalkozásunkat megkésett köszöntésül is szánjuk a tavaly 80. életévét betöltött Scholz Lászlónak. Isten oltalmába ajánljuk őt a kereszthordozásban is hű feleségével és gyermekeivel együtt. Kívánjuk, hogy az evangélium öröme, amelynek szolgálatára szánta egész életét, ragyogja be öreg napjait ad multos annos.

A kötetben olvasható igehirdetés-sorozat az "Evangélikus Evangélikáció" kiadásában jelent meg először, 1946 januárjában. Ezen első kiadás előszavában maga a szerző "evangélikáló előadásoknak" nevezi a sorozatot. E megjelölés találóan jellemzi nemcsak a könyvecskét, de Scholz László egész igehirdetői tevékenységét is. Ő úgy evangélikál, hogy "előad", tanít, és úgy tanít, hogy evangélikál. Egyszerre érezzük szavában

konferenciák, evangélizációk forró levegőjét és a teológiai tudomány igazságért hevülő, józan tisztaságát. Íróasztalától mindig odalát a szószékre, s a szószéken nem felejtí, amit az íróasztalánál tanult. Igehirdetésének ez a két alapvető szándéka nem mesterségesen társul egymáshoz, hanem természetes, szétválaszthatatlan egységet alkot. Egybecseng ezzel az a személyes vallomása, amit hallottam is, olvastam is tőle, hogy hitélete számára a tudományos teológiai irodalom olvasása sokkal nagyobb segítséget jelent, mint a népszerű kegyességi irodalom.

Scholz László igényes igehirdető mind formai, mind tartalmi tekintetben. Am igehirdetésének formai jellemzői, a didaktikus egyszerűség és áttekinthetőség, a célratörő felépítés, a gazdag, jól alkalmazott illusztrációs képanyag; a választékos, szép magyar nyelv, mind-mind csak eszköz az igényes tartalom továbbadására. Tartalmi igényessége viszont elkötelezettségéből fakad. Számára Jézus nem holt figurája a múltnak, hanem a feltámadott Krisztus, az élő és jelenvaló Úr és Megváltó. Mindig öhozzá kötötteen szól. S ebből a kötöttségből származik minden egyéb elkötelezettsége. Élő Ura kezéből veszi, felöle nézi és érti Bibliáját, Luthert és a reformációt, az egész egyháztörténetet, az emberi életet és a "nagy kozmoszt", az egész teremtettséget.

Ezért nem fél hozzányúlui a legnehezebb teológiai kérdésekhez sem. Erre egyik legjobb példa éppen e kötet témája, a "megszentelődés". Lapról lapra tanúi vagyunk, hogyan küzd az evangélium igazságáért, hogy elkerülje mind a cselekedetkegyesség önhitt képzelmését, mind az "olcsó kegyelem" (Bonhoeffer) meddő tétlenségét, hamis nyugalmát. De bennünket, olvasókat sem hagy nyugton. Kikerülhetetlenül belevon e harcba, hogy a törvény tükrében vele együtt felismerjük szentségtelen életünk, szennyes szívünk gonoszságát, és a bűnbánat porában vele együtt elnyerjük az evangélium életűjítő, életszentelő bizonyosságát: Isten Jézus Krisztusért megbocsátotta bűneimet! Ez a hit, a bűnbocsánat hite a kezdete, naponkénti erőforrása a tiszta szív, a szent élet halálíg tartó harcának. A címadó jeremiási parancs célhatározó mellékmondata — "..., hogy megtartassál!" — a könyv végére kimondatlanul is evangéliumi okhatározóvá mélyül: "Tisztítsd meg szívedet, mert megtartatál!" A szerző szerint "ez a 'mert'... teszi a keresztyén erkölcsstan specifikumát, amelyhez hasonló rajta kívül sehhol fel nem lelhető". (53. o.)

Éppen itt kell hangsúlyoznunk Scholz László tudatosan lutheránus elkötelezettségét. Hiszen Luther éppen ezt a specifikumot harcolta vissza a keresztyén teológia és a keresztyén élet számára, és védte meg minden irányban a torzulástól. Élőzetes levélváltásunkban így ír a szerző: "Ürülök az új kiadásnak, mert éppen e kérdésben mostanában nagyobb a zűrzavar, mint annakidején volt. Egyre ritkább a lutheri-reformációi megalapozású kifejtés."

Végül a megszentelődés nélkülözhetetlen jegyei közül hadd emeljek ki kettőt mai tanulságul. Az egyik a megszentelődés iránya: belülről kifelé! A szívben indul az igazi megszentelődés. Ha nem így történik, akkor csak látszatok játéka az életünk. Kirakatrendezés üres boltban. Ha viszont elindult, akkor ki kell jutnia a külső világba. Láthatóvá kell válnia! Így bizonyul igaznak.

A megszentelődés másik nélkülözhetetlen jegye a kereszt-hordozás. Scholz László ebben is Luther tanítványa. És tegyük hozzá: nem csupán elméletben. Amit erről egy még viszonylag háborítatlan időben lelkész-kollégáinak hirdetett, azt hamarosan életpéldájával is tanúsította. Mint Ordass Lajos egyházi útjának vállalóját 1959-ben eltávolították zuglói gyülekezetéből és a kis hatvani gyülekezetbe száműzték. Húsz évet szolgált itt megalázottan, vasárnaponként maroknyi gyülekezetnek prédikálva, ő, a prédikátorok professzora. Hálát adok Istennek, hogy sorstársaként közelről láthattam s tanulhattam tőle, miként kell viselnünk a kereszt gyalázatát a megszentelődés útján.

S hogy Scholz László nem a maga dicsőségére, hanem Krisztusért és az evangéliumért vállalta a keresztet, az többek között abból is kitetszik, hogy gondol a jövőre, a holnap ige-hirdetőire. Imént idézett levelében könyvére utalva írja: "Ha megjelenik, jó volna ajándékuul adni teológusainknak." Megteszszük örömmel. Hiszen vele együtt mi is valljuk, hogy "elszárad a fű, elhervad a virág, de Istenünk ígéje örökre megmarad." (Ézs 40,8)

A megszentelő Lélek kísérje a könyv újrainduló szolgálatát!

Hévízgyörk, 1992. február 16-án

DÓKA ZOLTÁN
az Ordass Lajos Baráti Kör nevében

Igen Tisztelt Szerkesztő Bizottság!

Dr. Frenkl Róbert Országos Felügyelő Úrnak az Evangélikus Élet f. évi 43. számában olvasható cikke nyomán a mellékelten megküldött, kis írásban foglalt gondolataim támadtak.

Amennyiben a Tisztelt Szerkesztő Bizottság egyetért velem abban, hogy ezek közérdekűek, kérem a cikkek nagyrabecsült folyóiratukban szíves leközlését...

Igen magas életkorom (87 éves vagyok) és egészségi állapotom (egy hét évvel ezelőtti agyembólia többrendbeli hátrányos következménye) akadályoz az egyházi életben való személyes részvételben, pedig ez ifjú koromtól kezdve életemem volt.

Bárhol éltem (Szeged, Kaposvár, Budapest –Vár, Deák tér), presbiter voltam, Szegeden egyik alapítója az Egyetemi Luther Szövetségnek, igazgatója az Országos Luther Szövetség Szegedi Fiókjának, 20 éves korom óta naponta a Bibliából táplálkozom, jelenleg is igyekezem jó evangélikus-kereszttyén életet élni és eszerint hatni.

A Deák téri presbiterségről már a megbetegedésemet megelőzően lemondtam, nekem nem tetsző jelenségek miatt.

A régi folyóirat (az első Kereszttyén Igazság) kezdettől fogva járt nekem, buzgó olvasója voltam mindvégig. Valamennyi teljes évfolyamát ajándékba adtam kiváló unokaöcsémnek, egyben keresztfiamnak: Isépy Gábornak, aki jelenleg református lelkipásztor Budapest–Zuglóban.

Isten további áldását kérve, általam nagyraértékelt, tartalmas munkájához, búcsúzóul őszinte tisztelettel, nagyrabecsüléssel és meleg hittestvéri szeretettel, néhai Ordass (akkor Wolf) Lajos régi (teológus-jogászkori) jó barátja:

DR. PARASZKAY GYULA

Budapest, 1991. november 20.

DR. PARASZKAY GYULA

Az Országos Felügyelő Úr szózatához

Kizárólag abból a célból, hogy soraimnak alapot teremtsék, megemlítem, hogy 1928 óta az igazságügy kötelességében dolgoztam, legutóbb az 1940-es évek folyamán az Igazságügyminisztérium törvényelőkészítő osztályán működtem dr. Vladár Gábor mellett, mint ítélőtáblai bírő. Ennélfogva természetem vált a lelkiismeretességre, a tárgyilagosságra, az igazságra, a helytállóságra, a precizitásra törekvés. Ebből az okból és ilyen alapon

LEVELESLÁDÁBÓL

éreztem szükségét annak, hogy Országos Felügyelőnk: dr. Frenkl Róbert soraira néhány észrevételt tegyek.

A Felügyelő Úr az Evangélikus Élet 1991. október 27-i számában a Reformáció és néhai Ordass Lajos Püspökünk 1956. október 31-i prédikációja jubileuma alkalmából szószzerűen fordult Egyházunk népéhez, a zsinatra is tekintettel, főként békeséget kérve és hirdetve.

Az elmúlt évtizedeket emberpróbáló, ellentmondásos időknek minősítette, amelyekben különösen rászorultunk Isten megsegítő igéjére, kegyelmére.

Igaz szavak ezek, azonban az ügy közelebb kívánczik az élethez, a konkrétumokhoz.

Jogász létemre ellent kell mondanom a Felügyelő Úr cikkében foglalt annak a megállapításnak, mely szerint "az Egyház vezető püspökének (természetesen Ordass Lajosról van szó) jogtalan, erőszakos félreállítás, a törvény eredeti értelmében törvényen kívülivé tett mindent, ami ezután történt" nem helytálló. Nem is világos az a megjegyzés, hogy "a törvény eredeti értelmében".

Az előbb említett helyt nem állóságnak az az indoka, hogy nem a vezető püspök a jogforrás, hanem a fennálló egyházi alkotmány (az egyházi törvények). Így soha sem lehetett és ma sem lehet problematikus: mi, mettől, meddig tekinthető jogérvényesnek.

Az egyházi alkotmány (törvények) mindenhatósága mellett az egyházi tények (személyi és tárgyi események) jogszerűsége kérdésében annak sincsen jelentősége, hogy a vezető püspök távozása jogszerűen vagy jogszerűtlenül történt-e.

Véleményem szerint az Országos Felügyelő Úr előtt többnek és másnak kellett volna nyilvánvalóvá válnia 1958 és 1987 között (Káldy-korszak), minthogy valami furcsa kettősség jellemzi egyházunk életét. Nevezetesen észlelnie kellett volna, hogy minden "ex offo" (jelenlegi értelemben állami politikai irányításból) történik és hogy a diakóniai teológia bibliai alap keresése a mindenbe való beleszólásra, beavatkozásra.

Tovább is lehet merészkedni annak megállapításánál, hogy "az eltávolított püspök utódára (ez Káldy Zoltán volt) nehezedett az egyházkormányzás terhe, ő kell számot adjon róla Urának"

A szóbanlévő utód érkezésének és működésének körülményeit ismerve és szem előtt tartva az egyházkormányzás nem minősíthető maradéktalanul ránehezedő tehernek és előnyeivel, hátrányaival együtt mi is számon kérhetjük, illetőleg számon kérhettük volna. (Ami részben meg is történt.)

Nem lehet egyetérteni a felügyelői szöveg ama megállapításával, mely szerint (Ordass püspökre érve) "Aki vállalta a félreállítást, nem a jog, hanem az evangélium szellemében előre legitimálta a megalkuvó egyházi életet, nem akarva, hogy mások is áldozatul essenek az önkénynek."

LEVELESLÁDÁBÓL

Ordass Püspök Úr szolgálata – 1956-ot követő – megszűnésének "eltávozásként" való említése elfogadhatatlanul enyhe minősítése a történeteknek. Az pedig egyenesen visszás és erőltetett értelmezés, hogy Ordass Lajos, "távozásával" előre legitímálta az elkövetkezendő megalkuvó egyházi életet. A legitimálás kizárólag jogi fogalom, evangéliumi szellemben nem lehet legitimálni. Mi sem állt távolabb Ordass Lajostól, mint hogy bármilyen okból megalkuvó egyházi életnek engedjen teret. Eljárása minden bizonnyal a legfájdalmasabb, legaggódóbb és legelkeseredettebb kényszerlépés volt.

Így látva és értékelve a helyzetet, a legfontosabb és leg-sürgősebb egyházvezetőségi lépés, a szóbanlevő évfordulók alkalmából is, annak hangsúlyozása lett volna, hogy a legilletékesebb helyen Egyházunk népe maga nyilvánítson szabad véleményt a múltról, jelenről és jövőről. Ez az alkalom pedig a Zsinat. Örömmel volt olvasható az Országos Felügyelő Úr sorai-ban, hogy a maga részéről teljes erejével a Zsinat mellett áll.

Valóban teljes, legjobb megoldás volna, ha mielőbb és a legeredményesebben – az országgyűlést példának éppen NEM tekintve – a Zsinat megalkotná Egyházunk új alkotmányát (az Új egyházi törvényeket) élükön valamennyiünk szívéből fakadó, a múltat hűen jellemző, időálló, méltó Ünnepeles Nyilatkozattal.

Így legyen velünk a Béke és Kegyelem Istene.

TARTALMI ÖSSZEFOGLALÓ

Lapunk 13. száma Ittész János igehirdetésével kezdődik. A tanulmányokat Luther Márton írásának felidézésével kezdjük, Dóka Zoltán bevezetésével. Luther azokról az ismertető jelekről szól, amelyeket Isten ad hitünk számára, hogy hol keressük és találjuk meg Az igazi egyházat. Weltler Sándor Reformáció – 1991. címen 56 tételszerű meditációban szól az utolsó trombitaszó előtt álló egyházunk reformációjának szükségéről és útjáról. Friedrich Károly halálának ötvenedik évfordulója alkalmából elemzi és értékeli Reményik Sándor költészetének gondolati, tartalmi formálódását, amely végső elmélyülésében ma is példát mutat a kisebbségi kérdés helyes szemléletéhez. A nyolcvan éves dr. Ferdinánd Istvánt a nyolcvan éve elhunyt Böhm Károlyról, A magyar filozófia atyjáról írt tanulmányával köszöntjük. Id. Kende Györgyöt, lapunk felelős kiadóját nyolcvanadik születésnapja alkalmából dr. Boleratzky Lóránd és Botta István köszöntik. A Fórumban egyházunk legaktuálisabb kérdéséről, A zsinatról írunk. Dr. Herényi István áttekintést ad hazai egyházunk zsinatairól és a jelenleg folyó zsinat hiányosságairól. Dr. Boleratzky Lóránd bizonyos pozitívumok elhallgatása miatt bírálja a zsinat harmadik ülészekán elfogadott, a múltat lezárni kívánó Nyilatkozatot. Ittész Gábor a sokak által kívánt "kétlépcsős zsinat" javaslatának elutasításában a pártállami múlt strukturális és személyi problémáinak prolongálását látja, ezért zsinati póttagságáról lemond. Levelesládánkban közöljük dr. Paraszky Gyula szerkesztő bizottságunkhoz intézett levelét és hozzászólását az Országos Felügyelő jogilag helyt nem álló szózatához, melyben egyházunk múltját értékeli.

The 13th issue of our periodical begins with János Ittész' sermon. The collection of Martin Luther's writing with foreword by Zoltán Dóka begins our treatises: Luther writes about the distinguishing marks given to our faith by God so that we may know where to look for and find the real church. Sándor Weltler writes in 56 thesis-like meditations about the need and way of reformation in our church before the last trumpet blows. Károly Friedrich -on occasion of the 50th anniversary of Sándor Reményik's death- analyses and estimates the conceptual shaping of his poetry, which in its final depths serves as an example for the right view to minority questions. We greet dr István Ferdinánd on his 80th birthday by publishing his essay on Károly Böhm, the father of Hungarian philosophy, who died 80 years ago. Dr Lóránt Boleratzky and István Botta greet György Kende sen., the managing editor of our periodical on his 80th birthday. In "Forum" we write about the synod, the most actual question of our church. Dr István Herényi gives a survey of the past synods in the history of our church, and of the deficiencies of the present one. Dr Lóránt Boleratzky criticizes the Declaration accepted on the third session of the synod, which wants to settle the past, because of concealing certain positive facts. In the rejection of the proposal for "two-step" synod -wanted by many- Gábor Ittész finds the prolongation of structural and personal problems of the party-state past, therefore resigns his substitute membership. In our "Postbox" we publish dr Gyula Paraszky's letter to our editorial board and his comments on the legally non-acceptable manifesto of the lay president of the church council evaluating the past of our church.

ZUSAMMENFASSUNG

Die 13. Folge unserer Zeitschrift leiten wir mit der Predigt von János Ittzés ein. Die Studien beginnen wir durch die Schrift Martin Luthers mit einer Einleitung von Zoltán Dóka. Luther spricht über die Merkmale die Gott unserem Glauben spendet, wo wir die wahre Kirche suchen und finden können. Sándor Weltler schreibt unter dem Titel "Reformation 1991" in 56 thesenartigen Meditationen über die Notwendigkeit und den Weg einer Reformation unserer Kirche, die vor dem letzten Trompetenschall steht. Károly Friedrich analysiert und bewertet gelegentlich der fünfzigsten Jahreswende des Todes von Sándor Reményik die gedankliche und inhaltliche Gestaltung seiner Poesie, die in ihrer vollen Vertiefung auch heute noch ein Beispiel für die richtige Betrachtung der Minderheitenfrage darstellt. Des vor 80 Jahren verstorbenen Károly Böhm gedenken wir mit der Studie des 80-jährigen dr. István Ferdinánd über den Vater der ungarischen Philosophie. Der Verantwortliche Herausgeber unserer Zeitschrift György Kendeh sen. begrüßen anlässlich seines 80. Geburtstages dr. Lóránd Boleratzky und István Botta. Im Forum behandeln wir die aktuellste Frage unserer Kirche, die Synode. Dr. István Herényi bietet einen Überblick der Synoden unserer heimischen Kirche und die Mängel der zur Zeit im Gange befindlichen Synode. Dr. Lóránd Boleratzky kritisiert die in der dritten Session der Synode angenommene, die Vergangenheit abschliessende Erklärung wegen Verschweigung gewisser positiven, Gábor Ittzés erblickt in der Abweisung des von vielen geforderten Antrages einer "zweistufigen Synode" eine Prolongierung der strukturellen und personellen Probleme der parteistaatlichen Vergangenheit und dankt deshalb von seiner Ersatzmitgliedschaft der Synode ab. In unserem Briefkasten bringen wir den an unseren Redaktionsausschuss gerichteten Brief und Diskussionsbeitrag von dr. Gyula Paraszky über die rechtlich nicht stichhaltige Proklamation des Landesinspektors, in der er die Vergangenheit unserer Kirche bewertet.

E SZÁMUNK SZERZŐI

BOLERATZKY LÓRÁND dr. ny. ügyvéd	— Budapest
DÓKA ZOLTÁN gyűl. lelkész	— Hévízgyörk
FERDINÁND ISTVÁN dr. ny. lelkész	— Gyúró
FRIEDRICH KÁROLY ny. tanár	— Sopron
HERÉNYI ISTVÁN dr. ny. ügyvéd	— Budapest
ITTZÉS GÁBOR gyűl. lelkész	— Győr
ITTZÉS JÁNOS gyűl. lelkész	— Kőszeg
PARASZKAY GYULA dr. ny. ítéltáblai bíró	— Budapest
WELTLER SÁNDOR gyűl. lelkész	— Sopron